

ТИЖНЕВИК REVUE HEBDOMADAIRE **TRIDENT**
UKRAINIENNE

Число 50 (156), рік вид IV. 23 грудня 1928 р.

Ціна 3 фр. (Prix 3 fr.)

Редакція «Тризуба» з тяжким жалем опові-
щає українське громадянство про нову тяжку
втрату — несподівану смерть

ОЛЕКСАНДРА ВІЛІНСЬКОГО,

проректора Української Господарської Академії
в Подєбрадах, визначного ученого — інженера і
громадянина, свого співробітника, що упокоївся
навіки 10 Грудня с. р, в Подєбрадах в Чехії.

Париж, неділя, 23 грудня 1928 р.

Совітська Україна пережила «історичний» день. Це — 29 листопаду.

Що ж сталося?

Та того дня відбулася під час останньої сесії ВУЦВК'а чергова демонстрація. Демонстрація, звичайно, того, що на кожному кроці треба підкреслювати і маніфестувати в монолітній і міцній як кремійнь совітській республіці: демонстрація єдності.

Коли недавно взаємні візити робітників з Москви та Харькова мали свідчити на весь світ про нерозривність зв'язку між Україною та Росією, то цього разу перед нами демонстрація внутрішньої єдності УССР — це демонстрація єдності всіх національностей, що живуть на Україні. «Комуніст» ч. 279 з 1 грудня так і пише:

«День 29 листопаду с. р. увійде в історію будівництва соціалістичної радянської України, а відтак і цілого СРСР, як день могутньої демонстрації перед цілим світом успіхів нашої партії, пролетарської диктатури в справі розв'язання національного питання».

На сесії доклад уряду про «совітське будівництво» серед національних меншостей України дав привід до заадалегідь, звісно, підготованої і наперед по нотах розписаної демонстрації вірності цих національностей совітському режимові. З захопленням описує її вищезгаданий «Комуніст»:

«І ось ледве закінчив свою доповідь представник уряду, як широко розчинилися двері залі засідань найвищого органу радвлади на Україні і її (залю) наповнили представники національних меншостей. Прийшли вони з прапорами привітати свій уряд радянський за ті успіхи національно-культурного і економічного будівництва, що їх під керівництвом партії, радвлади за кілька років здобули...»

Чергою довгою пройшли делегації — російська, польська, жидівська, німецька, грецька, болгарська і нарешті татарів, китайців, турків, лезгинів, корейців, вірменів, лотишів, литовців, асирійців та інших, одно слово — численна делегація 20-ти національних меншостей Харькова, що промовляла іменем стотисячної маси чужинського населення столиці совітської України. Делегації виголошували урочисті заяви. Цермет, делегат жидівської людности Калініндорфського району на Херсонщині, в захопленні казав: «ми з запалом підносимо

Два пальці, що символічно означають одинадцять, тоб-то одинадцятиліття жовтневої революції і радянської влади, і заявляємо, що ми цілком підтримуємо радянську владу і компартію, які створили сприятливі обставини для всебічного розвитку нацменшостей». («Пр. Пр.», ч. 279 з 1. XII). Чи підіймали пальці і по скільки та що то мало означати представники інших народів, — не знати, але в загальнім захопленні складалася присяга на вірність до гробу.

Совітська влада справді присвячує багато уваги національним меншостям на Україні. В основі її надзвичайно прихильної до них політики лежать міркування подвійного характеру — зовнішнього та внутрішнього.

Коли вона творить автономну Молдавську республіку над Дністром чи польський район на Волині, то вона має на оці сусідні держави, направляючи свої заходи в національній справі проти них і далі на захід. Про це виразно говорить хоч би декларація делегації Мархлевського польського району, іменуючи себе «форпостом світового жовтня» та звертаючися «до польських робітників та селян, щоби вони всіма способами чинили опір готуванню походу проти СРСР, щоби вони на випадок війни використали видану їм зброю не проти робітників та селян радянського союзу, а проти своїх класових ворогів — польської буржуазії та поміщиків». («Пр. Пр.», ч. 279 з 1. XII). А «Комуніст» (ч. 279) в совітській Україні з її національною політикою добачає «притяжний магніт для західно-європейських пригноблених народів».

І той розрахунок не позбавлено певної рації. Сусідні з УССР держави могли б справедливим задоволенням потреб національностей, що входять в склад їх населення, легко нейтралізувати вплив цього совітського «магніту». Та замість того, на жаль, вони своєю короткозорою й нерозважною політикою ніби готують ґрунт, полегчують доступ тим впливам на певні верстви своїх громадян, позбавлених елементарних національних прав.

З другого боку, знаючи добре ворожі настрої проти себе українського народу, совітська влада намагається всіма засобами притягти до себе національні меншості, що заселяють Україну. З'ясувавши їхні інтереси, в першу чергу інтереси російської та жидівської людности нашого краю з існуванням совітського режиму, вона, ця влада, старається витворити серед суцільного українського моря чужі острівці. Острівці ті мали б зменшувати силу опору українського народу проти

зайдів та служити їм, отим зайдом, за пункти оборони, підтримки в момент збройного конфлікту Москви з Україною.

Ця меншинна політика на Україні набирає ще більшого значіння, коли згадати, що в УССР росіян — 9,2%, а жидів — 5,4%, а взагалі на 29 мільйонів населення совітської України припадає 6 мільйонів національних меншостей.

Совіти йдуть послідовно цим шляхом і все роблять, щоб таким способом зміцнити свої zagrożені позиції на Україні. Вони справді багато де-чого досягли за останні роки в цьому напрямку. Ось уривок із звіту Буценка:

«Радвлада першими-ж роками вигадала закони, що забезпечують вігний розвиток усім національностям України. Ці законодавчі заходи дали до нині дуже реальний ефект. Ми утворили самостійну Молдавську Республіку, організували на території УССР 23 національні райони й по-над тисячу національних рад та 92 національних селищних ради. На основі цього районування, що забезпечило передусім правові й культурні інтереси компактних мас національних меншостей, уряд і далі працює над піднесенням добробуту людности цих районів і сіл.

«Як дуже позитивний момент, вважаю за потрібне відзначити відсоток задоволення культурних і господарських потреб нацменшостей. Він дуже часто більший, ніж що-до основної людности. Національні меншості заступлено в усіх виборних органах радянської влади. Тепер, наприклад, серед членів ВУЦВК представники нацменшостей становлять 30%. Минулою перевиборною кампанією активність людности національних районів була більша за пересічну українську. Разом із цим на Україні організовано 85 національних судів і по-над 3.500 шкіл, де викладають мовою відповідних національностей. До того для нацменшостей організовано щось 500 клубів, 470 сельбудів, по-над 650 хат-читальень і 1.800 шкіл лікнепу, є так само національні театри».

(«Пр. Пр.», ч. 279 з 1. XII).

Отже впливовий представник совітської влади на Україні офіційно стверджує, що ми не раз підкреслювали у зрививилейоване об'яві вище згаданій офіційних міжшоствейна Українці. На Україні культурні й економічні потреби неукраїнського населення задовольняються краще, ніж потреби основної людности.

Не диво, що, зазнавши на собі многи і багаті милості від сучасних володарів нашого краю, національні меншості, які нерозважно зв'язують свою долю з долею совітської влади на Україні, стараються віддячити своїм добродійцям; зберігають «чуття глибокої вірності та любови до партії, до радянської влади» і запевняють її, що «єсі гони як один, в разі потреби, стануть на захист своєї влади, на захист своєї соціалістичної батьківщини». («Комуніст» ч. 279 з 1. XII).

Їм вона — та влада московська — своя.

Та не своя вона українському народові.

І засліпленим благодійствами Москви національним меншостям України слід було б задуматися над цим.

60-літній ювілей т-ва «Просвіта» у Львові *)

Сьогодні минає 60 років від дня заснування одної із найстаріших українських громадських організацій — Товариства «Просвіти» у Львові.

Історія Т-ва «Просвіта» у Львові тісно сплітається з історією українського національного руху в Галичині. Вже в кінці 50-х років минулого століття визначні діячі Галицької України почали робити заходи коло заснування освітнього товариства на зразок сербської чи чеської Матиці, в наслідок чого 16 червня 1848 року відбулися установчі збори Галицько-руської Матиці. Однак, в скорому часі керування цією Матицею перейшло до рук рутенців і москвофілів, які своєю мовою, повною варваризмів і макаронизмів, віддалялися від живої народньої мови, а тому Матиця зовсім не сповняла свого завдання — пробуджувати національну свідомість серед українського народу.

На початку 60-х років минулого століття повстав в Галичині народня партія («народовці»), яка складалася переважно із студентської молоді, що поставила своїм завданням — ширити просвіту серед українського народу в Галичині. «Народовці» хотіли перебрати на себе провід в Галицько-руській Матиці, і з цією метою з'явилися на загальні збори 1865 року, але «народовцям» не вдалося перемогти «старорусинів». Тоді серед «народовців» виникла думка про заснування власного освітнього товариства, якому надано було щасливу назву «Просвіта», та заснування якого відбулося 8 грудня 1868 року. З числа 64-х членів-фундаторів, що були присутніми на установчих зборах Т-ва «Просвіта», залишився в живих, здається, лише один — заслужений громадсько-політичний діяч і учений, проф. Юліян Романчук, який поді-

---

*) Реферат читаний 8-го грудня в Українській Академічній Громаді у Львові.

лився своїми цікавими спогадами про Т-во «Просвіта» в минулорічному календарі «Просвіта».

Майже з перших днів існування Т-ва «Просвіта» доводилося діячам його витратити свою енергію не стільки на безпосередню працю поширення просвіти серед українського народу, скільки на боротьбу з ворогами — чужими й своїми, яким не до вподоби було існування чисто народного т-ва. Так, напр., вже в 1875 р., коли галицький сойм мав ухвалити щорічну допомогу Т-ву «Просвіта» два польських послы — Поляновські та Скшинські — виступили в соймі проти цієї допомоги, обвинувачуючи Т-во «Просвіта» в тому, що воно своїми книжечками підбурює український народ проти панів та пропагує православ'я. Хоча сойм і загишав субсидію Т-ву «Просвіта», але саме Т-во вирішило відмовитися від субсидії, тим більше, що хтось з по-яків пустив поголоску, що «Просвіта» визнає польську державну ідею. Щоб позбавити «Просвіту» надалі від втручання галицького сойму в її внутрішні справи, тодішній Голова Т-ва «Просвіта» — Володислав Федорович, магнат і меценат українського мистецтва, приніс в дар Т-ву «Просвіта» один з своїх маєтків і цим даром здобув собі популярність серед усіх українців.

Я не маю наміру зупинятися тут докладно на історії тих репресій, які зазнало Т-во «Просвіта» у Львові із своїми філіями та читальнями на місцях за 60 років свого існування, особливо з часу панування польської влади в Галичині, вкажу лише, що за ідейне служення інтересам свого народу не один з діячів Т-ва «Просвіта» поплатився своїм добробутом, здоров'ям і навіть життям. Досить пригадати той тернистий шлях, яким стелилося життя передостаннього Голови Т-ва «Просвіта» у Львові Івана Кивелюка.

В 1919 р. по упадку Львова вивезено було Ів. Кивелюка до табору інтернованих на Домбю, а потім до Баранова, де він пересидів 10 місяців, а в 1921 р. знову було його заарештовано, а коли вийшов на волю, по двох неділях поклався до ліжка через хворобу, яку дістав у в'язниці і з ліжка вже не встав. Помер Ів. Кивелюк 2 березня 1922 р. на 56 р. свого життя.

Але не дивлячися на всі переслідування, заборони і навіть розгроми майна Т-ва «Просвіта» (пригадаймо вибух бомби в домі «Просвіта» 21 вересня 1922 року або погром переплетні, «Просвіта» учинений польською академічною молоддю 1 листопада с. р.), «Просвіта» ні на одну мить не спиняла своєї праці, збуджуючи та скріпляючи національну свідомість серед українського народу святим огнем просвіти.

Не диво, що Т-во «Просвіта» придбало повагу й признання не тільки в очах власної суспільности, але й серед чужинців, які віддають йому належну оцінку за ту працю, яку воно перевело на культурно-освітнім полі за 60 років своєї діяльности. А праця ця була не мала.

Наведу тут головніші підсумки цієї праці з окремих галузів діяльности Т-ва «Просвіта». У видавничій галузі Т-во «Просвіта» до цього часу випустило у світ 742 назви, в тому числі відому серію українських класиків під назвою «Українське письменство» (попередня назва «Руська письменність»), що дотепер складається з 24 томів, серію нау-

ково-популярних книжок під назвою «Учітеся, брати мої» (вийшло 8 томів), «Історію української літератури» М. Возняка (вийшло 3 томи), серію популярних брошур з історії України під назвою «Історична бібліотека «Просвіти» (вийшло 10 чисел) і т. д. За цей час Т-во видавало декілька періодичних органів — «Письмо з Просвіти», «Просвіта», «Народня Просвіта», «Бібліотечний Порадник», «Аматорський Театр», а з минутого року видає журнал для самоосвіти «Життя і Знання». Нарешті, слід окремо згадати про видання календарів «Просвіта» (до цього часу вийшло 51 річник), які поширюють національну свідомість між десятками тисяч українського громадянства.

Більшість виданих Т-вом книжок було розіслано безплатно членам Т-ва, що внесли свою членську вкладку. Отже біля 3-х мільйонів книжок Т-ва «Просвіта» широко розійшлося по краю. Крім того з ініціатиби Т-ва «Просвіта» з 1924 р. щорічно в жовтні місяці відбувається в краю «Свято книжки», яке сприяє поширенню української книжки серед українського громадянства в Галичині.

Велика заслуга Т-ва «Просвіта» полягає також в тому, що воно перше приступило до видання шкільних підручників українською мовою, яких видає до 1873 р. 17 назв, а з 1873 р. видання шкільних підручників перейшло до Наукового Товариства, що потім прибрало собі ім'я Наукового Т-ва ім. Т. Шевченка у Львові.

Видання Т-ва «Просвіта» вже з самого початку відзначалися від інших видань, призначених для народу, легкою народньою мовою та приступною формою викладу.

В Бібліотечній справі Т-во «Просвіта» за допомогою 83 своїх філій налічує тепер 2689 читалень, в яких нараховується 1779 бібліотек з 208.050 книжками. Але треба пам'ятати, що бібліотечну справу довелося Т-ву майже знову розпочинати з 1920 р., бо російська інвазія, а потім війна з поляками цілковито зруйнували попередні здобутки Т-ва «Просвіта» в бібліотечній справі. Досить сказати, що Т-во «Просвіта» приступаючи до відновлення освітнього життя, нашло всього 10 бібліотек з кількістю 2.684 книжок, тоді як до вибуху світової війни Т-во числило до 3.000 читалень, а в них було 281.236 книжок.

Крім сталих бібліотек, поширенням книжки займаються також мандрівні бібліотеки, які увірвали в життя з 1924 р. Головний Відділ Т-ва «Просвіта» у Львові. В останній час було в русі 14 комплектів, які обслужили в 1927 р. 57 місцевостей в кількості 5.934 читачів.

До цього всього ще слід додати, що Т-во «Просвіта» має у Львові центральну бібліотеку, якою в 1927 р. користувалося 1.154 особи, якими було прочитано 10.072 книжок. При цій бібліотеці утворено ще дві спеціальні бібліотеки, а саме, театральну бібліотеку, завданням якої є випозичати аматорським гурткам п'єси, які надаються до театральних вистав та педагогічну бібліотеку, яка складається з книжок на різних мовах з галузі педагогіки, історії та організації освітнього діла. Що-до самої техніки бібліотечної справи, то й тут помічається значний поступ завдяки інструктивній праці Гол. Відділу Т-ва «Просвіта» та організації курсів бібліотекознавства як у Львові, так і на провінції.

В загально-освітній справі праця Т-ва «Просвіта» полягає, перш за все, в організації викладів на літературні та історичні теми, і ці виклади безперечно відображали й відіграють велику роль в пробудженню національної свідомости серед українського народу в Галичині. З ініціативи Т-ва «Просвіта» щорічно на просторі всього краю відбуваються свята на честь Т. Шевченка, Ів. Франка, самої «Просвіти» і ин., і ці свята центральне місце в своїй програмі уділяють літературній частині. По-друге, Т-во «Просвіта» веде боротьбу з неписьменністю шляхом організації курсів та виданням «просвітних листків» і методичного підручника для поборювання неписьменности. Однак через перешкоди, які зустрічає в цій акції Т-во «Просвіта» в боку місцевої польської адміністрації, справа поборювання неписьменности мало посунулася вперед. Т-во «Просвіта» в минулому році віднеслося до міністерства освіти у Варшаві з протестом проти всіх перешкод та з домаганням повної свободи громадської ініціативи в акції ліквідації неписьменности.

Накінець Т-во «Просвіта» удержує дві школи — торговельну у Львові та господарсько-садівничу в Милованні.

В галузі мистецької освіти Т-во улаштовує вистази, оголошує конкурси на драматичні твори, удержує інструктора для аматорсько-театральних справ, дає вказівки та поради режисерам аматорських гуртків. Не мало уваги присвячує тепер Т-во музичній освіті — плеканню народньої пісні та організації оркестрів. До піднесення музичної освіти безперечно прислужилося сьогорічне «Свято пісні», заініційоване Т-вом з нагоди століття видання М. Максимовичем народніх пісень.

Не можна також не згадати про те, що Т-во «Просвіта» у Львові значно спричинилося до розвитку в Галичині економічно-господарського життя закладаючи при читальнях каси, крамниці та випускаючи у світ цілу низку книжок економічно-господарського характеру. Правда, ця економічна діяльність Т-ва «Просвіта» в де-якій мірі зле відбивалася на його чисто-просвітній роботі, але Т-во вірило, що, дбаючи про економічний добробут українського народу, воно тим самим забезпечує матеріально й себе для дальшого розвитку своєї діяльності. Як раз в цей період Т-во «Просвіта» переходить у власний будинок (в 1895 р.), що колись належав князям Любомирським.

Своєю економічною діяльністю Т-во «Просвіта» підготовило ґрунт для економічної діяльності спеціальних товариств, які потім і перебрали на себе від Т-ва «Просвіта» господарсько-економічну діяльність. В наслідок цього Т-во «Просвіта» перевело зміну в своїм статуті, залишаючи на далі своїм завданням лише освітню діяльність. Отже завдяки своїй економічній діяльності Т-во «Просвіта» правдиво визнається матіррю всіх дотеперішніх економічних товариств, як «Сільський Господарь» у Львові, «Краєвий Союз Господарських Спілок» у Львові, «Краєвий Союз Ревізійний» у Львові та «Краєвий Союз Молочарських Спілок» в Стрию. Важливим пам'ятником тої доби в історії Т-ва «Просвіта», коли Т-во провадило просвітню діяльність поруч з економічною, являється І-ий Український Просвітне-економічний Конгрес, уладжений Т-вом «Просвіта» з нагоди сорокаліття засновання в днях 1-2 лютого 1909 р. у Львові. Праці цього Конгресу (655 стор. друкованої

книжки) уявляють з себе цілу енциклопедію просвітне-економічної роботи, а в той же час цей Конгрес визначив той напрям просвітньої праці, якого Т-во додержувалося в своїй діяльності на протязі багатьох років. Всю цю працю, яку я тут охарактеризував у загальних рисах, Т-во «Просвіта» провадило в центрі й на місцях силами інтелігенції — переважно учительства і духовенства.

Перше місце серед духовних осіб, прихильників Т-ва «Просвіта», необхідно відвести митрополитові А. Шептицькому, який дарував Т-ву маєтність в Милованні, де тепер знаходиться господарсько-садівнича школа, і який завжди виявляє прихильне відношення до Т-ва.

В той же час «Просвіта» мала, мабуть, найбільш завзятих ворогів з числа тих «своїх» ворогів, про яких я згадував, як раз серед духовенства. Справді з одного боку першим ініціатором засновання Т-ва був о. Степан Качала, на установчих зборах Т-ва, як про це говорить в своїх спогадах Ю. Романчук, найбільш помітними були промовець двох парохів, з другого боку настоятелі львівських парафій, прихильники «Галицько-руської матиці», відмовили проханню фундаторів Т-ва відправити, по тодішньому загально-прийнятому звичаєві, богослуження. Та й тепер серед парохів не мало є «москвофілів», ворогів українського національного руху.

Однак в останній час росте нова інтелігенція, селянська, з надр самого народу і це яскраво говорить за те, що просвітня справа перестане базуватися на принципі добродійності, просвітня справа стає ділом самого народу, виявом його самодіяльності.

При оцінці діяльності Т-ва «Просвіта» за 60 років його існування необхідно мати на увазі, що на шляху нормального розвитку тої діяльності стояли як постійна матеріальна скрута, яку переживало Т-во зо всіма своїми філіями, так і нечислими перешкодами з боку зовнішніх і внутрішніх ворогів Т-ва «Просвіта».

Брак матеріальних коштів не давав можливості Т-ву перевести в життя той план діяльності, який воно визнавало за конче потрібний. Так, напр., в портфелі редакції Т-ва є ціла низка праць, дуже цінних, які однак не можуть побачити світ за браком коштів на їх видання. Рівно ж з тої причини залишається нездійсненою мрія Т-ва про засновання Освітнього Інституту для підготовки працівників в освітній справі.

А що-до перешкод, то в останній час багато зазнає їх Т-во з боку «своїх», внутрішніх ворогів, які хочуть перетворити просвітню працю в «політосвіту», і на цьому тлі, як відомо, провадилась на двох останніх загальних зборах Т-ва «Просвіта» боротьба між двома цими течіями.

Здоровий розум селянства скріплював до цього часу позицію прихильників просвітньої праці. Треба думати, що й наступні ювілейні загальні збори Т-ва «Просвіта» ще більше зміцнять цю позицію, бо лише вона може служити запорукою дальшого розвитку діяльності Т-ва «Просвіта».

Адже-ж багато ще не здійснено, ще залишається безліч праці для досягнення тих планів, які ставить собі «Просвіта». Справді, хіба

можна задовольнятися, напр., сучасним числом бібліотек і тою вбогою кількістю книжок, яка припадає пересічно на кожную бібліотеку.

Але для виконання завдань, що стоять перед Т-вом «Просвіта», необхідно перш за все матеріяльних засобів, а тому є зрозумілим заклик ювілейного Комітету, що повстав у Львові в зв'язку з 60-тиліттям, існуванням Т-ва «Просвіта», — «нехай не буде ні одного українця, який не вступив би в число Т-ва «Просвіта», який не зложив би ювілейного дару «Просвіти» на освітню роботу, на її поширення та поглиблення».

Для звеличання 60-тилітнього ювілею Т-ва «Просвіта» Ювілейним Комітетом призначено час від 8. XII-1928 р. до 8. XII. 1929 р. Скрізь на всьому просторі краю мають відбутися на протязі ювілейного року ювілейні обходи, які завершаться урочистим святом у Львові, де мають відбутися в кінці вересня 1929 Освітній, Кооперативний і Сільсько-господарський Конгреси та вистави.

Ювілей Т-ва «Просвіта» не є тільки галицьке святе, це є свято цілого українського народу, що перебуває на всіх просторах українських земель і на чужині, бо Т-во «Просвіта» у Львові своєю діяльністю прислужилося національному розвитку всього українського народу. Не даремно ж назва «Просвіта» прийнялася скрізь, де тільки провадиться культурно-освітня робота на національному ґрунті. Не даремно ж з перших днів революційного руху на Великій Україні закладаються по селах «Просвіти», і на протязі 1917-18 р. р. налічувалося там 952 Товариств «Просвіта». Правда, тепер на сов. Україні окупаційна влада ототожнює назву «Просвіта» з контр-революцією, але сам український нарід безперечно свято зберігає цю назву, як символ свого національного відродження.

Згадуючи сьогодні всю минулу діяльність Т-во «Просвіта» у Львові, ми не можемо не схилити побожно голови перед тими нечислими діячами на просвітнім полі, які не дожили до сьогоднішнього свята, а на честь живих проголосимо: слава сучасним діячам і працьовникам, що своєю працею кладуть міцну підвалину під будову національно-державного існування цілого українського народу.

Ст. Сірополько.

«17» і «1,7».

Прихильники спілки з Москвою — і не тільки комуністи, от хоч би й новоявлені з с.-р. проповідник *) новітньої Ліги Народів Сходу Європи, — дуже люблять підкреслювати ті вигоди і перспективи для нашого народу, які одриває перед ним можливість колонізації безмірних просторів землі в східній Європі та Азії, ті привабливі обрії, що розгортаються для української еспанії на схід. Як раз тепер «братський» зв'язок України з Москвою ніби повинен би був дати зручну нагоду використати ці можливості. Тим більше, що і більшовики прив'язують чимале значіння до «правильного переведення переселенської політики». А тим часом і в цій справі, витончено ввічливими й делікатними словами тов. Шліхтера мовлячи, «у нас існує неправильна лінія». «Це можна бачити з наступних даних, — говорить він на з'їзді. — Кількість «избыточного» сільського

*) Дивн «Тризуб» ч. 46-7(152-3).

труду по РСФСР вираховують на 10 проц., по БССР на 16 пр. і по УССР — на 18 проц. Не зважаючи на те, що УССР по кількості зайвими сільсько-го населення стоїть на першому місці, вона займає серед вилічених республік о с т а н і є м і с ц е що-до відносного задоволення переселенськими пайками, які розпреділяє всесоюзний переселенський Комітет по-між згаданими республіками. Така політика, не може вважатися за правильну, — закінчує тов. Шліхтер свою оборону інтересів України в цій царині, вдаючись на прикінці до того аргументу, який єдино може щось промовляти розумові московських можновладців: інтересам всього Союзу, — бо недостатне задоволення переселенськими пайками України — говорить він, — відіб'ється на в с ь о м у народньому господарстві всього Світового Союзу» («Изв.» ч. 96).

В обороні інтересів України, яка розгорнулася на з'їзді, товариші вжили, як ми бачимо всіх аргументів, які б могли переконати їхніх московських колеґ, од «укреплення пролетарської бази», «оборони Юга України» та загрози білогвардійців і буржуазії до інтересів «всього нашого государства» в промові Чубаря, до «всього народнього господарства всього світового союзу» у Шліхтера.

Як ж на це відповідь Москви? ^{* * *} Що на ці скарги й вимоги почули несподівані оборонці інтересів України від своїх московських хазяїв?

Відповідь була коротка й красномовна: цить! З нею виступив сам «всесоюзний староста», торкаючись «питань земельної практики». «Хочу зробити поправку до промови т. Шліхтера, наркомзема України, котрий скаржився, що Україна переселила меншу кількість, ніж інші республіки, сказав Калінін. Я, — вів він далі, — «запросил соответствующую справку, которая утверждение т. Шлихтера опровергает» («Изв.» ч. 96). І це все. Проти на цифрах заснованої претензії наркомзема України до союзного уряду — «справка» з московської канцелярії, зміст якої до того Калінін навіть оглосити не вважав за потрібне.

На його погляд, видно, досить твердого, хоч і голого слова начальства, доволі по батьківському шльопнути харківських пахолків, хоч би вони й займали високі уряди наркомземів, завдати їм прилюдно брехню та гукнути на них грізно: цить! — і вони слухняно мовчатимуть.

Все-ж діждалися на з'їзді українські делегати на свої претензії і «грунтовно» відповіді. Одсіч їм дав Куйбишев, говорячи про «капитальное строительство по отраслям и республикам».

Відповідь ця впрост класична, і ми, щоб не порушати незрівняної краси первотвору, просимо у ласкавого читальника дозволу навести її в ориґіналі.

«Как распределяются по республикам эти капитальные вложения? — питає московський голова союзної ради народнього господарства. — В союзную промышленность мы в этом году вкладываем 641 мил. против 544 млн. прошлого года, увеличение на 17 проц. По РСФСР увеличение тоже приблизительно на 17 проц. По Украине (республиканской и местной промышленности) 59 млн. в прошлом году, в этом году 60 млн. Увеличение всего на 1,7 проц»... («Изв.» ч. 94).

Похопившись, може й для себе непомітно необережним словом та поставивши поруч одні дві характерні цифри — 17 і 1,7, що самі за себе промовляють, Куйбишев намагає ться їх пояснити, та до того ще змовити, що тут навіть ніякої кривди Україні не заподіяно. Не позбавлені цікавості і ці його викрути: «В частности по УССР — увеличение в сравнении с прошлым крайне незначительно, — всего 1,7 проц. 60 млн. руб., вложенные в украинскую республиканскую и местную промышленность, соответствуют той доле, которую украинская республиканская и местная промышленность имеет в продукции нашей страны. А если сравнить с ассигнованием РСФСР, то Украина получит пропорционально больше»

чем РСФСР . РСФСР — получает 180 млн. руб., давая приблизительно 31 проц. продукции всей нашей страны. Украина же получает 60 млн. руб., хотя ее продукция составляет всего 7 с небольшим процентов продукции страны. Таким образом, производя почти в 4 раза меньше, чем РСФСР, она получает всего лишь в 3 раза меньше ассигнований на капитальные работы. Я не хочу сказать, что нужды украинской республиканской и местной промышленности удовлетворены. Это было бы неправильно. Я хотел объяснить, почему мы в этом году пошли на меньший рост ассигнования Украины, хотя в соотношении с продукцией она и в этом году получила больше, чем все остальные. («Изв.» ч. 94).

Чи не повіяло на вас, читальнику, од цих слів повістью московсько-го д'яка, достойного нащадка своїх предків, подихом запліснявілим стародавніх царських «приказів», на весь світ вславлених своїм крутіством?

Якщо тому пов'яти віри, то виходить, що збільшивши торіка на 1 мільйон чи 1,7 відс. асигнування на промисловість українську в той час, коли по всьому союзу і зокрема для Московщини ці асигнування зрости на 17 відс., Москва дала Україні навіть більше ніж то належить!

І які невдячні ті «хахли»!

Замість дякувати щедрому панові, що дає їм з ласки своєї більше ніж належить, вони ще з жалаями, скаргами, прегензіями та вимогами привселюдно шуться. Впрост — нахабство без краю! Та всі безмежно цинічні словесні «мисліте» голови всесоюзної ради народного господарства не можуть заслонити фактів: збільшення для союзу і РСФСР — 17 відс., а для України — 1, 7 відс.

17 і 1,7! Вони у всіх перед очима. Цифрам цим різкого значіння надає малесенька кома. Класична кома! Нею Куйбишев ніби припечатав українські вимоги і відповідь на них Москви.

* * *

І що-ж українські делегати на ці незаперечні нові, словами одного з них мовлячи, «докази уваги правительсва (союзного) до українського населення»?

Вони покірно промовчали. Та й що ж їм було робити. Наївно було б думати, що Москва з власної волі задовольнить українські потреби. Не на те вона збрює підбивала під себе Україну, завойовувала її огнем і мечем, не на те вона держить її оружною рукою в кайданах, користуючися, як з свого, з її вугілля, заліза, хліба та цукру. Вона своє гне і гнучиме. Її од того одхилити, змінити таке становище зможе тільки сила. А сила сьогодні на її боці.

На її боці й конституція совітська, що забезпечує Москві величезну більшість на з'їздах совітів. На 1603 делегатів з'їзду на росіян припадає 1165 чол., а на всіх інших — тільки 438. Отже, коли б українських делегатів підтримала навіть вся решта не-росіян, — а вони де-далі то частіше починають розуміти спільність інтересів, хоч і не всі ще, — то все-ж вони нічого б вдіяти не могли.*)

Нам доводилося на сторінках «Тризуба» давати не раз аналіз тієї «самостійности» України, що її має вона з ласки Москви. Політично — це навіть не автономна провінція з обмеженим земським самоврядуванням. Це гірше, — це просто окупований чужою силою край, якому надано на папері певні зовнішні ознаки власної державности про око людське.**)

*) Розподіл делегатів з'їзду по національностям: росіян — 1165, українців — 62, білорусинів — 19, представників автоном. республік і країн — 165, інших національностей — 192. («Изв.» ч. 83).

**) Нагадаємо тут тільки п. 51 совітської конституції. Цей артикул говорить: «Общесоюзными народными комиссариатами Союза Советских Социалистических Республик являются народные комиссариаты: по иностранным делам, по военным и морским делам, внешней и внутренней торговли, путей сообщения, почт и телеграфов». А п. 52 говорить: «об'єдиненными народными комиссариатами союза советских социалистических

Тільки нагадаємо тут про це, бо цього разу ми торкаємося іншого — економічної «незалежності» України.

Виступи українських делегатів в обороні свого краю, їх скарги і вимоги на з'їзді, які не охопили і не могли охопити всієї повноти відносин Москви і України, не дають звісно судилового образу економічного поневолення нашої батьківщини. Матеріалу із цієї царини находимо багато в совітській пресі: поточне життя подає його щодня і часом у формі ще гострішій. Та все-ж ці виступи делегатські яскраво характеризують економічну «незалежність» України.

З них проступає на світ просто страшне становище «самостійної» республіки.

Перед нами типова колонія. Україна політично і економічно в неволі... Її волю вбито і поховано... На могилі її свободи тяжить своєю масою, як важка плита камінна, Москва. Припечатано той камінь надгробний союзною конституцією, а на сторожі її стоять ВКП (б), РККА і ПТУ.

І от у цих відносинах, — відносинах метрополії і колонії, — набувають ще більше ваги й значіння, хоч поки-що ще безрезультатні, жалі і скарги України на економічну несправедливість, нерівність, експлуатацію, а звідси — занепад і руйну.

Жахливу у своїй неприкритій голізні картину відносин між «центром» та «окраинами» намалювали нам цього разу не запеклі вороги комуністичного ладу та совітської Москви. Її намалювали оце нам не багатьма, але влучними рисами й плямами, не дрібно-буржуазні «білогвардійці», не «жовто-блакитні петлюрівці», а покірні з покірних, певні з певних, вірні з вірних...

Справді бо, коли голос здіймають найвірніші, найвідданіші і найпокірніші підданці, харківські підніжки і пахолки Москви, коли в о н и насмілюються виступати з претензіями прилюдно, то це незаперечна ознака, що міру терпіння перевершено.

І хто говорить? Поруч з невідомими Триліським, Фоміним, Мануйленком, ми бачимо Любченка, Полоза, навіть Шліхтера, і нарешті самого Чубаря.

В о н и оборонцями інтересів України!

Могутня течія — до самостійності, проти якої вони не мають сили не то плисти, а й вдержатися, — забірас їх за собою, і по-за їх волею ставить їх проти Москви.

республік являються народные комиссариаты: высший совет народного хозяйства, труда, финансов, рабоче-крестьянской инспекции и центральное статистическое управление». Отже найголовніші галузі народного життя й господарства виключено з юрисдикції правительства «незалежних» совітських республік, в тім числі і України: це прерогатива центрального московського уряду. По-за тими «общесоюзными» та «об'єдиненными комиссариатами» мало-що зостається на долю республіканських правительств: по п. 57: «советы народных комиссаров» цих республік складаються: з «председателя совета народных комиссаров, заместителя председателя, председателя высшего совета народного хозяйства, народного комиссара земледелия, народного комиссара финансов, народного комиссара торговли, народного комиссара труда, народного комиссара внутренних дел, народного комиссара юстиции, народного комиссара рабоче-крестьянской инспекции, народного комиссара просвещения, народного комиссара здравоохранения, народного комиссара социального обеспечения и управляющего центральным статистическим управлением». Цей артикул додає, що до совіта комісарів входять «с правом совещательного или решающего голоса, по решению центральных исполнительных комитетов союзных республик, — уполномоченные народных комиссаров Союза Советских Социалистических Республик по иностранным делам, по военным и морским, внешней и внутренней торговли, путей сообщения, почт и телеграфов,» тоб-то безпосередні відпоручники московські («Изв.» ч. 96).

Протилежність економічних інтересів Москви і України, потяг цієї останньої до економічної незалежності ще поглиблює давні політичні стремління українського народу до самостійної державности.

На економічному, ґрунті загострюється політичний конфлікт, який неминуче має привести до нової збройної боротьби, і нарешті, визволення України та відновлення її державности.

С. Черепин.

До тих, що мають серце й сумління.

Перед місяцем було уміщено в «Тризубі» заклик Громади студентів Подебрадської Господарської Академії. Докладно висвітлюючи жахливий матеріальний стан так званих «студентів-недопомоговців», Громада Студентів звертається з гарячим закликом до всього нашого, в масі вбогого — нема де правди діти! — загалу, еміграційного та жиючого «вдома», хоч і по чужих державах, — й розпачливо кричить — «рятуйте!» нашу молодь від голоду.

Минуло кілька тижнів, як заклик було видруковано, й нижчепідписаний запитав «недопомоговців»: який наслідок їхнього благоючого листа? Відповідь: з м. Мельника (в Чехах) відгукнулась маленька емігрантська колонія з 4-х душ й прислала 40 к. ч. Це — все. Тоб-то чотирьох чоловіка забезпечено на один день їжею, понеже менш як за 10 к. ч. нормальна людина наїстися не може.

В чім же річ?

Чи ж таки ми всі, за винятком 4-х мельничан-емігрантів, котрі власними руками заробляють шматочок хліба, всі інші — голодні чи ситі емігранти й неемігранти, а власники шматочку землі, хати, майстерні, кам'яниць, склепів, навіть фабрик, нарешті, всякі більші й менші урядовці в Галичині, на Волині, в Румунії, на Підкарпатті, не кажучи вже про «бізнесменів» та фермерів американських, — невже ж таки ми всі такі —

не вразливі до нещастя наших земляків, компатріотів і — переважно — бойовників за волю України,

безсердечні до біди й злиднів наших близьких,

скупі й жорсткі до голодних, котрим буквально бракує шматка хліба,

інертні до національної справи, яка потребує найбільшого числа інтелігентних, фахових і свідомих освічених людей?

Невже ж ми всі, не кажучи вже про тих, що мають теплий куток і ласий шматок, а й ті, що роблять на чорній праці, яку здобули з чиеюсь поміччю, тоб-то ще вчора самі зазнали голоду й холоду, а сьогодні мають зарібок, котрий, зрештою, вистачає або й перевищує видатки на задоволення необхідних потреб, — невже ж ми такі негуманні відлюдки, що нам байдуже, коли у нас на очах, з криком ролачу, до нас зверненим, гинуть наші молоді брати, котрі з факірською упертістю допоминаються стати корисними нашій спільній батьківщині?

Невже ж у нас — загалом у людей української нації — таке чорстве, зашкарубле серце, що ми не пожаліємо значної кількості наших земляків, існуючих гірш за всяких старців на 70-200 к. ч. протягом місяця?! Таки ж навряд, чи є між нами такі, що не зуміють порахувати й збагнути, що означає 70-200 к.ч.? Це ж — 18-50 польських злотих, 48-140 французьких франків, 3-10 колишніх карбованців, або 2-5,50 доларів. І на такі «бюджети» живуть! Живуть не з примхи, не з химерної фантазії чи нерозуму, — бо ж, кинувши школу, можуть заробити що-найменше втричі стільки, — але ж живуть з упертости, щоб стати за три роки, хоча б і ціною страждань фізичних та моральних, вартісним національним добром, досягти знання та умінь, що потім здебільшого підуть на користь саме тих, хто тепер заплющує очі на їхню біду, хто тепер затулює вуха, щоб не чути їхнього крику розпачу, хто не хоче помічати — не для страху вживаю це слово! — їхнього вмірання від поступного числення й безнастанного недоїдання!

Невже ж у нас, загалом людей української нації, така тупа думка, що ми не можемо зрозуміти, що цим відношенням до голодних поповнюємо і персональний, і громадський злочин?!..

Вдумайтесь. Ті, що маєте топлєну хату, цілі черевики й що-дня повний шлунок, вдумайтесь, про що йде мова! Уявіть собі, що кожен з «недопомоговців» — тільки на годую не ваш рідний брат, небіж, син чи якийсь ближчий родич. Таки ж братові чи синові відділили б ви кілька монет місяшно з вашого заробітку чи прибутку: таки ж віддали б принаймні один обід чи одну вечерю, коли не на тиждень, то хоча б на місяць; відмовились би від одної-двох цигарок протягом дня; затримались би на якийсь коротший час з купівлею нових черевиків; прийшли б пішки кілька разів на місяць там, де щоденно платите за трамвай чи метро?

Вдумайтесь, люде: мова йде не про якусь абстрактну, бодай і високу, шляхетну й нагальну потребу, на яку ви з убогости своєї жалуєте грошей, йде мова про не книжку, газету, чи якусь культурну потребу, на котру примушує дати національна свідомість, але ж тут — мова про здоров'я й життя людей, котрих навіть багато з вас знає в лице!..

Ось цими днями помер од сухот один з студентів. Великий, кремезний, гарно збудований юнак. Не маю при руці чисел, але ж знаю, що й раніше з тієї причини вже вмер не один. А за тими є чимало кандидатів на могилу в чужій землі. В минулому році, як не було ще такої страшної скрути та біди, хворих на сухоти налічувалось 15 на сотку студентів, а в цім році вже їх є 21! І, коли перед ними стоїть примара отієї могили на чужій землі, — то ж перед нами мусить стояти свідомість, що нашою скупістю, нашою безжальністю, нашою злочинною байдужістю загнано їх у ту могилу. Невже ж ми не схочемо виправити наш гріх перед цими людьми, нашими людьми, і нашою батьківщиною? Таки ж буквально життя цих людей залежить від нашої маленької жертвенности, від малісеннього відмовлення від наших, скромних може, життєвих вигод, відсутности яких прецінь ми легко можемо

не помітити. І коли б одна десята частина з нас, та ні, — одна сотенна, ба! — й ще менша частина нас, що звемо себе українцями й пишаємось цим найменням, живучи по-за межами нашої батьківщини, дали тільки по 1 відсоткові свого заробітку, по одному галерові з корони, по одному сантимові з франка, чи один гріш з кожного златого, що не тільки ці «недопомогівці» а й багато інших юнаків, про котрих ми самі говоримо, що вони «надія нації», то б то — наша надія, — лишилися б живі й стали б корисними нашій землі, нашій назві, нашому люду. Бо ж сухоти — хвороба вбогих і голодних. А й ті, хто сухіт не придбає, однаково з довгого висилення, голодування та гризоти стратить на своїй майбутній працездатності, так нам потрібній.

Розмякніть же, люде добрі, люде про вас так можна сказати. Розмякніть хоч тепер, перед близькими Святами, перед Щедрим Вечером, коли батьки наші не жалували найліпшого шматка для всякого випадкового зайди!

Ви, окремі жвавші й енергійніші земляки, зложіть у кожному осередку, де є кільки наших людей, комітет допомоги «недопомогівцям», здеріть у байдужих хоч один, хоч пів-відсотку з їхнього заробітку, хоч випадкову пожертву. Не відкладайте цього діла ані до завтра. Підіть відразу по знайомих і земляках, як тільки прочитаєте ці слова!..

* * *

Окреме ж слово до тих, що ще вчора були «товаришами», «колегами» сьогодні голодуючих.

Управа Громади Студентів писала в своєму заклику, що вона «особливо звертається з апелем» до нинішніх інженерів, котрі скінчили вже У. Г. Академію, знайшли працю, посади, мають більший чи менший заробіток.

Вчора я питав одного з «недопомогівців» чи хтось з цієї групи громадян прислав свою пожертву? Відповідь: — «Не чув. Здається, жаден».*).

Отже до цих людей треба говорити іншою мовою.

Згадайте ви, панове інженери, як ви, учившись в Академії, мали від чужих людей більш як по 550 корон чистих на місяць та ще вас і одягали чужим коштом. Згадайте, що для вас був інтернат, що вам при хворобі допомагав Червоний Хрест, який з нового року вже допомагати цим не буде. Згадайте, що з тих же дотацій-стипендій багато з вас їздили дивитись на красні місця на власних велосипедах, що чимало ходили в лакових черевиках, їздило до празьких театрів, обідало що-дня й що-вечора вечеряло, а часами то й в пам'ятній «Старій Пошті», адреси якої нинішні «недопомогівці» напевне не знають. Згадайте й інше, про що я тут згадувати не хочу. Згадайте, що нині, коли приходять перше число місяця, то де-хто з вас до свого пуляресу кладе й по 1200 а може й більш корон, чи іншої валюти.

Згадайте й скажіть собі одверто (мусіла ж вас навчити висока школа робити хоча б такі прості висновки!), що ви — боржники, що винні комусь і за вашу освіту, і за ваші дипломи, й за ваш сьогодніш.

*) Одержано від інж. Костюченка 10 злот. польських, який обіцяв і надалі висилати, що місяця, хоч трохи.

ній заробіток і за ваш сьогоднішній чи майбутній добробут, за те, що чотири чи й більше років ви прожили в теплі й з непорожніми шлунками, за те, що вам впоряджали багату кутю, за те, що зберегли своє здоров'я, а може — й життя. Подумайте: якась дурна нагода могла і вас до Академії привести не в 1923-24 роках, а в минулому чи й біжучому; що ви сьогодні могли б бути не інженерами, а «недопомоговцями»; що взимку мерзли б і голодували, а влітку пирали б пісок та каміння? Що б ви говорили сьогодні на адресу інженерів?..

Отже не до вашого «легковаження чи байдужого ока», до яких апелює Управа Громади, — апелюю до вашого розуму, сумління й чести. І говорю цілком одверто й невідклично: той з вас, хто не виконає негайно й повно свого обов'язку, той добровільно приймає на себе назву, яку дають тим, хто боргує й боргів не платить.

Смію це сказати вам у вічі, бо — згадайте!—протягом всього часу, що я навчав вас у тій самій Академії я, так само і всі інші навчителі ваші, віддавав вам регулярні що-місяшні відраховання з того утримання, котре було і є меншим за те, що де-хто з вас нині має.

Смію це сказати також, що, коли б ви свого боргу не поповнили й свого прямого обов'язку до колег не виконали, — наймення ваші будуть прилюдно зап'ятнані й то по-зможі так, щоб вам і потім, вже на своїй землі, відгукувалися кашлі та стогони ваших шкільних товаришів.

Смію це сказати голосно й прилюдно, бо це право мені дає те, що я на власні очі бачу тих «жебраків з обов'язку», бо я власними руками підводив з підлоги зомлілу від недоїдання вашу товаришку, що прийшла до мене складати іспит.

Через те й кличу так різко: Панове інженери, платіть ваші борги і як найкорше, не забуваючи, що ви їх сплачуватимете не тим добродіям, котрі вам позичали, а нашій нації.

В. Королів - Старий,

навчитель Української Господарської Академії в Подєбрадах.

1928. 29. XI.

Образки стародавнього життя.

Лубні. *)

I.

Загальний же плин життя йшов у тому напрямі, що лубенська торгівля де-далі переходила до жидів. У середині XIX сторіччя їх було у Лубнях зовсім не багато, а на початку XX трохи не усі крамниці, нові побудовані заводи та фабрики, сливе половина домів у осередку міста належали їм. Вони наїздили з-за Дніпра і повоювали місто, забіраючи до своїх рук усі діла старі і нові. Дев'ять з них руйновалося та зникало десь, але десятий розживався і міцно займав позицію.

*) Диви «Тризуб» л. 48-9 (154-5).

Навіть ремесства в значній мірі переходили до жидів. Старі місцеві ремесники, такі поважні, з де-якими цеховими традиціями, привітні, але без лестощів, що гаразд знали не тільки кожного годянина, не тільки навички кожного з них, а і те кому коли треба буде справляти новий одяг чи чоботи, деь зникали і на їх місце приходили задніпрянські жиди, вибиваючи з батьківського діла і полтавських жидів. Цуралися вони тільки тих ремесств, які вимагали тяжкої праці або здавалися їм небезпечними, так, напр., ковалів, бляхарів та мулярів жидів не було. Лубенська промисловість, тепер вже значно більша, у 70-х роках ХІХ сторіччя обмежувалася одним топчакком крупчатнею, виробленого яким крупчатного борошна вистачало на весь повіт, бо не сірий хліб їли що-дня може скільки родин, а решта хіба у свята, та ще невеликою броварнею, збудованою зайшлим німцем, котрому упала нещаслива доля конкурувати з горілкою та привчати лубенців хоч коли не коли натомісь неї випити пива.

Мавсь у Лубнях ще один розділ мешканців — вислужені урядовці¹ або їхні нащадки, що так чи инше придбали собі тут домки та осілися. Ці ходили вже у піджаках, розмовляли хто по українському, хто по московському з українською вимовою та з великою домішкою українських слів. Іменовано їх звичайно «панами», хоч більшість з них дворянами не були, на крамарів-же тоді ніхто не казав «пани», казали «хазяїн».

З поміж цих вислужених урядовців з домішкою крамарів і обірано тоді переважно гласних до думи. Найдужче піклувалися ці гласні тим, як-би зменшити мійські видатки, а найкраще було-б, як-би це було можливо, хоч і зовсім од них здихатися. Кожен і найменший незвичкий видаток викликав серед них велике невдоволення. На жадання директора гімназії лубенська дума якось зробила постанову засадити сквер на площі проти гімназії. Засаджувати доводилося не більше як пів десятини, садилося звичайно дике дерево, саженці накопувалися у лісі зразу за городом, отже видатки не могли бути великі, а як-би не те, що цього бажалося директорові, а у багатьох гласних у гімназії вчилися діти, зроду не згодилася-б дума на такі розкоші, та і так заледве назбірав голова більшість. Директор мійського банку Черниш докоряв гласним: «грошей ні телелень, а вони сквер заводять».

На горі, якою їхалося до Лубень з цілої Засульської частини повіту по весні і в -осени робилося так грузько, що і вози і екіпажі частенько доводилося витягати звідти волами, іноді і ніякою силою не давалися витягти. Часом і серед літа бованів на тій горі такий загрузлий по весні тарантас чи фаєтон, власне вже тулуп з його, бо лубенські габелки вжеж не могли-б не позрізати з покинутого екіпажу шкіри, не повитягати подушок, не познімат і клямок, а де пристуніше, і заліза. Та, дарма на це, думі і на думку не впадало вибруковати гору, поки губерніяльне земство не зробило цього своїм коштом.

Ще один приклад того, якими заходами доводилося поборювати

надмірну ощадність батьків повітових міст, наведу з життя вже не Лубень, а Прилук.

Прилучане клопоталися перед урядом, щоб одчинив у них гімназію. Уряд згодився, але з умовою, що місто само поставить гімназіяльний будинок. З великими труднощами пощастило досягти принципіальної згоди на це думи, але з умовою не спішитись і розтягти видатки на де-кілька років. Першого року було асигновано на половину потрібної цегли. Та, коли прийшло до дальших асигнувань, більшість гласних затяглося. Лементували, що це і через силу тай ні до чого. Тільки щаслива думка, яка впала у голову гласному Кислому, переборола цю ощадність. Взявши слово, побив він супротивників такою промовою: «Так що-ж це з цього буде? Яке це хазяїнування? Цегли понавозили, тоб-то її назад одвозити?».

В. Леонтович.

П'ять літ діяльності Українського Історично-філологічного Т-ва в Празі. *)

В-осени 1921 року з Відня було перенесено до Праги український університет. З того часу чеська Прага на довгий час стала головним осередком українського культурно-наукового життя по-за Україною. В Празі почали купитися розсіяні на чужині діячі української науки, яким було унеможливлено дальніше перебування й праця на батьківщині; до Праги ж потягнулися й сотки української студуючої молоді для здобуття вищої освіти.

Український університет на еміграції від початку свого заснування зосередив як у складі професорів, так і студентів представників усіх частин України. Можна з певністю твердити, що до цього часу ні одна українська установа не була такою в повному значінні слова соборною, якою став Празький університет. В останньому за одним науковим верстатом зійшлися діячі центральної України й української периферії.

Всі вони пригесли до Праги традиції певного наукового співробітництва, провадження наукової праці в постійному єднанні між собою. Виявилось, що традиції українських учених, зібраних у Празі були одинаковими — були це традиції Львова з його «Науковим Товариством імені Т. Шевченка», Києва з його «Українським Науковим Товариством», Харькова, Полтави, Катеринослава й др. осередків з їхніми науковими товариствами, що поруч з високими школами, або навіть у зв'язку з ними провадили науково-дослідчу працю.

Ця спільна всеукраїнська традиція спонукала професорів українського університету на еміграції подбати про заснування наукового товариства в Празі, яке б стало осередком дослідчої праці не тільки для професорів, а також і для тих українських учених, що формально з університетом не зв'язані. Думка про утворення такого загального наукового Товариства повстала відразу ж після перенесення до Праги університету, але до реалізації її дійшло щойно в другому році, при чому в де-що відмінній формі. Первісний план про утворення спільного наукового осередку

---

*) На підставі справоздань і протоколів Товариства. За ласкаве уділення інформації і предоставлення матеріалів висловлюю свою щирю подяку секретареві Товариства вп. н. проф. В. Біднову.

було залишено, натомість було визнано доцільним заснування окремих наукових товариств відповідно до фахів знання. Так повстало Товариство, що об'єднало діячів історично-філологічної науки, які до цього часу провадили свою працю індивідуально. Новозасноване Історично-філологічне Товариство в Празі відразу ж заняло поважне місце серед других аналогічних товариств, ставши осередком наукового співробітництва, обміну думок і постійного єднання між собою окремих працівників-дослідників; традиції його українські учені принесли до Праги з усіх сторін України.

Українське Історично-філологічне Товариство в Празі було засновано 30 травня 1923 року. Фундатором його були професори українського університету п. п. П. Андрієвський, Дм. Антонович, В. Біднов, Дм. Дорошенко, Ол. Колесса та В. Шербаківський. Від початку своєї діяльності Товариство почало осередити всі активніші сили української еміграції в Празі, які науково працювали в історично-філологічній галузі. Трохи згодом воно притягло до членства й осіб з-поза Праги, а ще пізніше й з-поза Чехо-Словаччини, ставши таким чином одиноким осередком українських наукових сил, що працюють на еміграції в галузі історії, філології, філософії та других споріднених з ними наук. Та найбільший континент членів, що брав досі постійну участь в діяльності Товариства, всеж перебуває в Чехо-Словаччині. Решта членів тим часом мають місцем свого часового осідку Німеччину, Францію, Польщу та Австрію. По складу членів історично-філологічне Товариство від початку стало таким же всеукраїнським, як і український університет на еміграції. Воно об'єднало за спільною роботою членів з Наддніпрянщини й Наддністрянщини — центральної України, Буковини, Галичини, Холмичини, Слобожанщини, Степової України й Кубані. Головною групою членів Товариства стали професори філософичного факультету українського університету в Празі, але поруч з ними бачимо й членів правничого факультету, що працюють у галузі історичних дисциплін, а також тих наукових діячів, які з університетською організацією формально не зв'язані. До праці в Товаристві зголосилися також і професори Української Сільсько-Господарської Академії в Подєбрадах, що працюють в ділянці історично-філологічних наук.

Історично-Філологічне Товариство складається з наукових робітників, які мають високу освіту й провадять наукову працю в історично-філологічній галузі. Члени Товариства, по статуту, поділяються на дійсних і співробітників. Перші мусять мати друковані наукові праці; хто не має останніх, але відповідає всім іншим вимогам Товариства, може бути прийнятий лише членом-співробітником. Протягом першого року діяльності Товариство об'єднувало 29 дійсних і 2 членів-співробітників. В слідуючі роки ця кількість збільшувалася й на п'ятому році функціонування Товариства досягла загально 46 членів (39 дійсних і 7 співробітників). Кількість членів Товариства зростає в міру того, як Прага все виразніше ставала культурним осередком української еміграції, куди хоч на короткий час перебували все нові наукові сили для праці. Заснування в Празі Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова також спричинилося до збільшення кількості членів Товариства. Поповнення рядів Товариства частково дали й молоді сили, що закінчували свої високошкільні студії на еміграції, переважно в Празі, й віддавалися продовженню наукової праці.

Діяльність Товариства за минулий час виявилася головно в урядженні загальних зборів, на яких окремі члени зачитували свої доповіді. Останні по заслуханню піддавалися обговоренню, метою якого було доведення й оборона наукових позицій. При чому де-яким темамприс вичувалося кількох доповідей, які виголошувалися одним або кількома докладчиками; де-які референти викликали, помимо звичайного обговорення, цілі контрреферати; час від часу докладчики забирали голос для докладніших рецензій нових наукових публікацій. Засідання Товариства були прилюдними, так що й гості могли брати участь як у обговоренні зачитаних доповідей

так і в дискусіях з приводу них. Присутніх на кожному засіданні було пересічно 25 осіб, але були й дуже численні засідання.

Серед гостей найбільше було слухачів високих шкіл, які інтересувалися діяльністю Товариства. Остатнє не будучи формально зв'язаним з університетом, фактично своєю діяльністю наподобувало аналогічні організації, що функціонують при університетах, служачи ніби лабораторіями наукової праці як для професорів, так і для студентів.

Наукові засідання Товариства, початі 7-го червня 1923 року, відбувалися що-року протягом академічних студій регулярно що-вівторка, по-обіді, в одній з університетських аудиторій Карлового університету, найчастіше в Carolinum'і. В часи ферій, коли помешкання університету були замкнені, Товариство не відбувало своїх засідань. Спочатку на кожне засідання призначалося по три доклади з обмеженням часу докладчиків і дискусії, але практика незабаром виявила недоцільність цього й на далі призначалося звичайно лише по два — а то й одному — докладові з необмеженою дискусією.

Бажаючи поширити свою діяльність і на другий науковий осередок української еміграції в Чехословаччині — Подєбради, Товариство впорядило було там також наукове засідання групи членів під головуванням М. Левицького. З докладами на цьому засіданні виступали професори В. Біднов і Дм. Дорошенко. Зібрання відвідало більш 40 осіб, після докладів відбулися дискусії, але тим не менше ідея ця не прийнялася й засідань у Подєбрадах більше не влаштовувалося. Так само, хоч і з других причин, не прийнялася й ідея екскурсій членів до різних історичних пунктів. За весь час Товариство впорядило лише одну таку екскурсію — на Білу Гору.

За минулих 5 літ діяльності Товариство відбуло 130 наукових засідань; крім того було скликано 4 засідання адміністративних, на яких вирішувалося різні ділові справи, що повставали в зв'язку з діяльністю Товариства, як напр. скликання й організація українського наукового з'їзду в Празі, участь Товариства в наукових конгресах, ювілеях, святах і т. и. Усього на 130 наукових засіданнях було зачитано й обговорено 198 докладів та 4 річних справозданья.

Кількість докладів прочитаних окремими членами хитається між 1 і 25-тю. Частина членів, з-за відсутности в Празі, або з-за якихось других причин, досі з докладами не виступала. Загальна кількість прочитаних докладів між окремими членами розподіляються так: Дм. Антонович — 19, Аг. Артимович — 5, В. Біднов — 25, Л. Білецький — 17, П. Богацький — 4, Дм. Дорошенко — 11, Ол. Колесса — 1, К. Лоський — 2, Ол. Лотоцький — 7, Ів. Мірчук — 3, С. Наріжний — 3, Г. Омельченко — 3, В. Сімович — 4, Ст. Сірополько — 1, В. Сіціцький — 7, М. Славінський — 3, Хв. Слюсаренко — 2, Ст. Сміль-Стоцький — 7, С. Тимошенко — 1, П. Феденко — 3, Дм. Чижевський — 16, Л. Чикаленко — 5, С. Шелухин — 10, Ол. Шульгин — 5, В. Щербаківський — 23, Хв. Щербина — 2, А. Яковлів — 4.

Так само нерівномірно розподіляються прочитані доклади й по окремим відділам. Найбільше з них — 154 — припадає на теми з історії; решта поділяється між філологією — 17 та філософією — 22; інформаційних було прочитано всього 4 доклади. Доклади з історії були присвячені темам — археологічним (25), літературним (27, з них 12 життя, діяльності й творчості Т. Шевченка), мистецьким (29), правним (5), історії взагалі — 68 докладів. Але цей розподіл може братися лише як дуже загальний бо деякі доклади своїм змістом належать одночасно різним галузям. З загально-історичних найбільше було присвячено питанням української історії. Темі українистики взагалі були головним предметом наукової праці членів Товариства. Навіть спеціалісти з чистої філософії або класичної філології брали здебільше темами своїх докладів дослідити над життям та філософськими системами українських філософів та дослідити над предметами класичної археології, знайденими на українській землі й зв'язаними з історією України.

Темі окремих докладів, прочитаних за 5 літ на засіданнях Історично-Філологічного Товариства були наступні: 1) Де-які уваги до біографії Гр. Сковороди; 2) Сковорода як філософ; 3) Філософичний метод Сковороди; 4) Історія української філософії; 5) Джерела то історії української філософії; 6) До історії української філософії; а) Книга Багалія про Сковороду; б) Філософична лектура Я. Марковича; 7) Кавуник-Веланський; 8) Памфіл Юркевич, як філософ; 9) Ключевський про П. Юркевича; 10) Діяльність І. Шада в Харькові; 11) Гегель та Ніцше; 12) З історії німецької філософії XIX ст. (Ніцше й Бруно Бауер); 13) Спіноза як представник свого часу; 14) Історія філософії як наука; 15) Як можливі синтетичні суди а priori (до аналізу Кантової філософії); 16) До теорії поняття; 17) З історії астрології; 18) Проблема ночі; 19) Лятенська культура на Україні; 20) Роскопки в с. Гонцях; 21) Костяні вироби з Мізинського Палеолітичного селища; 22) Мальована неолітична керамика на Подзтавшині; 23) Техника орнаменту неолітичної кераміки північної України; 24) До походження геометричного орнаменту в неоліті; 25) Розвій орнаменту мальованої кераміки Трипільського типу; 26) До питання про шнурову кераміку на Україні; 27) Де-які бронзові списи на Україні; 28) Спроба хронологічної класифікації похорону скорчених фарбованих кістяків; 29) Походження тілопального звичаю на Україні; 30) Де-які сучасні похоронні звичаї і їх відношення до старих обрядів; 31) Техника дерев'яних будов раннього Гальштату; 32) Звертання вправо і вліво на границі Євразії; 33) Етнологічні погляди Змігродського в світлі сучасної археології; 34) Споминок про Мих. Біляшівського; 35) Де-які замітки до Ольвійського декрету на пошану Нікерета (Lat. J. O. P. Eux., I, 17...); 36) Грецька федеральна конституція кінця IV ст.; 37) Походження та первісна компетенція плебейських еділів; 38) Порядок виборів плебейських еділів та їх права; 39) Метрична аналіза V стасіма «Антигони» Софокла; 40) Самостійність римської літератури; 41) Початок і розвиток нації у французькій історіографії; 42) До питання про організації індустриального життя у Франції в XVIII ст. (відповідь Henri Sée); 43) Ж. Ж. Руссо і Франція; 44) Фр. Палацький, як історик і слов'янин; 45) «Устное повѣствованіе Запорожца Н. Л. Коржа» та його походження; 46) Ап. Скальковський як історик Степової України; 47) Пам'яті Ор. Левицького та Ів. Каманіна; 48) М. Костомарів як історик України; 49) Дм. Яворницький як дослідувач Степової України; 50) Дм. Бантиш-Каменський як історик України; 51) Академик К. Харлампович і його наукова діяльність; 52) Історичні праці С. Т. Голубева; 53) П. Куліш як історик; 54) Наукова діяльність Дм. Багалія; 55) Історичні праці В. Антоновича; 56) Уваги на книгу проф. Л. Нідерле «Бытъ и культура древнихъ славянъ»; 57) Уваги на пропам'ятне письмо НТШ у Львові в справі імені Україна; 58) Нова праця по історії Запоріжжя (М. Слабченко: Соціально-правна організація Січі Запорозьської); 59) Георгій Амартол і походження наших літописів; 60) Україна й українська історія в світлі західно-європейської науки і письменства за половини XVII до кінця XVIII ст.; 61) Теж в першій половині XIX ст.; 62) Праця Шерера; 63) Запорозьське військо в освітленні Станіслава Ставропольського; 64) З приводу книги Л. Нідерле про Східних Слов'ян; 65) Географія України А. Целаріуса 1659 р.; 66) Київська академія як предмет історичного досліду; 67) Проблема освіти на Україні в XVII ст.; 68) Д. Ів. Дорошенко (з нагоди 25-ліття літературно-наукової діяльності); 69) Громадська діяльність академіка Ст. Смоль-Стоцького; 70) Пам'яті Я. П. Новицького († 1925); 71) Громадська діяльність В. Доманицького; 72) Пам'яті О. О. Русова; 73) П. І. Зуйченко — один з кореспондентів П. Куліша; 74) Життя й діяльність Ол. Колесни; 75) Педагогічна й громадська діяльність академіка Дм. Багалія; 76) Пам'яті проф. В. З. Завітневича; 77) Життя й наукова діяльність Д. М. Щербаківського; 78) Спогади про В. Антоновича в 1890 р.; 79) Життя й громадська діяльність С. І. Васильковського; 80) Спогади про лекції В. Антоновича з антропології; 81) Спогади про В. Антоновича; 82) М. Костомарів як прихильник і оборонець українського слова; 83) Запорозьський зівовник і його значіння

в історії колонізації Степової України; 84) Січковий архимандрит Володимир (Сокальський) в народній пам'яті та освітленню архивних документів; 85) Де-що про Кия та Київ; 86) Другий Хозарський лист з X ст.; 87) До психології диячів Руїни; 88) Московське правительство та Запорозька Січ; 89) Доля Січового Товариства після 1775 року; 90) Нове про початок української держави (погляд В. Пархоменка); 91) Агента Б. Хмельницького — архимандрит Олівєберг де-Грекані; 92) Умова України з Москвою в 1654 р.; 93) Мистерії Чигиринського замку; 94) Проекти договорів гетьмана Ів. Виговського з Москвою; 95) Літописне підтвердження гальського походження Руси; 96) Мамаї; 97) Спроба довести українське походження назв Дніпрових порогів у Костянтина Порфірогенета; 98) Назви Дніпрових порогів у Костянтина Порфірогенета; 99) Хто був автором універсалу 1648 р. згадкою про Одоакра; 100) «Московська служба» Івана Виговського; 101) Гетьманство Виговського; 102) Гадацька умова в світлі української есториографії; 103) Так званий lex Josefoviana; 104) Ідеали Запоріжжя не вмерли; 105) Ліпльавський могильник XI ст.; 106) Скельний рельєф у Буші над Дністром; 107) Т. Масарик у Києві; 108) Пам'яті П. І. Прокоповича (1775-1850); 109) Один забутий метод; 110) Про «Калиту»; 111) Значіння «Калити» для українських соціологічних студій; 112) Українське видання праць Хв. Вовка; 113) Українська писанка в символиці соняшного культу; 114) Українське дерев'яне будівництво й метод його дослідження; 115) Розвій форм української дерев'яної церкви; 116) Українська хата в околицях Львова; 117) Хто був будівничим братської церкви у Львові; 118) Велика Лаврська церква по ірарях XVII та XVIII ст. ст.; 119) Будівництво м. Потиліча; 120) Пережитки готики в українській дерев'яній церкві; 121) Бойківський тип церков; 122) До питання про походження українського будівництва; 123) Етруський дім і гуцульський осідок; 124) Українська церква в Лаввії; 125) Праця Д. М. Щербаківського для українського мистецтва; 126) Пам'яті Миколи Ярошенка; 127) До питання про походження деяких орнаментів українського іконостаю; 128) Пам'яті Г. Г. Павлуцького; 129) Спомини про Г. Г. Павлуцького; 130) Доба розходження шляхів мистецької творчості української й московської; 131) Пам'яті Мих. Біляшівського; 132) Портрет найдамаки Бондаренка; 133) Васильківський як художник переходною доби; 134) Проблеми дослідження історії українського театру; 135) Українська стихія в творчості Щепкіна; 136) Становище українського театру в першій половині XIX ст.; 137) Актор Яків Шумський; 138) Методична схема до історії пластичного мистецтва; 139) Матеріали з екскурсії 1919 р. в Лубенський та інші повіти Полтавщини; 140) В. Гнатюк як етнограф; 141) В. Гнатюк як філолог; 142) М. Сумцов як історик української літератури; 143) Життя та діяльність М. Сумцова; 144) Т. Гартнер як професор; 145) Пам'яті Т. Гартнера; 146) Огляд наукової діяльності академіка Ст. Смоль-Стоцького; 147) М. Рубакін та його праці з українознавства; 148) Смотрицький і Вайнгарт; 149) П. Куліш як літературний критик; 150) Літературно-наукова діяльність Ол. Колесси; 151) Нове видання й студії творів П. Гулака-Артемовського; 152) Видання творів Я. Кухаренка під редакцією В. Пискунова; 153) Перше видання «Хрест св. Володимира» К. Гавлічка; 154) Умови літературної праці на Україні в останнє десятиліття (1917-27); 155) Нові студії над «Словом о полку Ігоревім»; 156) Зауваження на видання історії «Беларуской книги» Ластовського; 157) До літературної історії поеми Ів. Франка «Моїсей»; 158) Перше століття відродження української літератури; 159) Оточення, серед якого ріс і виховувався Ів. Котляревський; 160) Основні принципи критичного видання творів Грицька Чупринки; 161) Соціологічний метод в українській науковій літературі; 162) Основи української літературно-наукової критики; 163) Основи української л.-н. критики (II частина); 164) Південно-Волинське Городище та городські пам'ятники XII-XVI ст.; 165) Т. Масарик в українській літературі; 166) Українське «що»; 167) Український правопис Кулішівка; 168) Світлок Ярослава Мудрого; 169) До історії тексту поеми Т. Шевченка «Черниця

Марьяна»; 170) Метрика в творах Т. Шевченка; 171) Праця В. Доманицького над текстом «Кобзаря»; 172) Причини до розуміння поем Т. Шевченка; 173) Празьке видання «Кобзаря 1876 р.»; 174) Чигирин; 175) Нове про Т. Шевченка за останнє трьохліття (1924-27); 176) Месіянізм Шевченка на тлі історичного розвитку месіянізму взагалі; 177) Шевченко і Куліш в науковій літературі; 178) Шлях до академічного видання творів Т. Шевченка; 179) Шевченкове «Послання»; 180) Шевченко й Давид Штраус; 181) Неопублікований портрет роботи Т. Шевченка; 182) Українська полемична література як джерело канонічного права; 183) Правні основи автокефалії; 184) Нове пояснення ст. 102 «Руської Правди»; 185) Правова психологія українського народу в примовках; 186) Дата реституції самостійності України; 187) Організація українських наукових сил та Ліга Націй; 188) До найблизчих завдань нашого Товариства; 189) Сто наукових завдань українського історично-філологічного Товариства в Празі. Де-які з цих докладів були подвійними.

Зачитані доклади здебільшого уявляють собою розділи або автореферати більших розвідок, над якими працюють докладчики. Частина їх уже появилася друком у різних наукових органах українських, німецьких і французьких. Але більшість докладів, як і цілих праць, залишається в рукописах, чекаючи ще на своє видання. Що-до публікації своїх праць українські вчені взагалі, як відомо, перебувають у несприятливих умовах. Українських наукових органів за кордоном, що виходили б регулярно, майже немає, а видання спеціальних збірників зв'язано з такими фінансовими труднощами, що вони появляються дуже рідко. Доклади членів Товариства знаходять собі по-части приміщення в Записках НТШ у Львові, в *Abhandlungen* Українського Наукового Інституту в Берліні, *Наукових Збірниках* Українського Університету в Празі, *Revue d'histoire économique* й де-яких других, як українських так і чужоземних, виданнях. Уміщення праць членів Товариства в наукових виданнях совітської України зв'язано з де-якими специфічними труднощами, так що там досі була видрукована тільки незначна кількість докладів.

При таких труднощах і непевності що-до друку членами своїх праць, які здебільшого мають характер оригінальних розвідок, Товариство вже з першого року діяльності почало дбати про фундацію свого власного видавництва. Але з цим справа пішла дуже тяжко. На перешкоді стала така універсальна й непередбачувана причина, як брак коштів у Товариства.*) За всі п'ять років своєї діяльності Історично-Філологічне Товариство спромоглося видати лише один збірник — Перший том своїх праць. (Праці українського Історично-Філологічного Товариства в Празі, рік перший 1923-1924, т. I, ст. I+208+11, Прага, 1926). В цей збірник увійшло 11 докладів прочитаних на засіданнях Товариства ще в перший рік його існування,**) протоколи самих засідань Товариства в першому році та список членів. Редакція першого тому Праць належала голові Товариства проф. Дм. Антоновичеві. Праці було видало в кількості

*) Кошти Товариства складаються виключно з членських вкладок — 20 кч. на рік. На жаль останні поступають дуже несправно — частина членів в обставинах емігрантських злиднів не завжди має можливість відірвати 20 кч. від свого бюджету.

**) 1) Дорошенко Д.: Академик Микола Сумцов; 2) Л. Білецький: Микола Сумцов як історик української літератури; 3) Ів. Мірчук: Г. С. Сковорода; 4) В. Біділов: «Успенне повѣствованіе Запорожца Н. Л. Коржа» та його походження й значення; 5) С. Сміль-Стоцький: Ритміка Шевченкової поезії; 6) Л. Білецький: Основи української літературно-наукової критики; 7) В. Щербаківський: Основні елементи орнаменталістики українських писанок та їхнє походження; 8) Л. Чикаленко: Техніка орнаментування керамічних виробів мізеських неолітичних селищ; 9) Д. Антонович: Розвій форм української дерев'яної церкви; 10) Д. Антонович: Хто був будівничим брацької церкви у Львові?; 11) В. Слюсаренко: Грецька феодальна конституція кінця IV в. перед Христом.

500 примірників, крім того кожна стаття вийшла окремою відбиткою в кількості 50 примірників. Їх було поширено між членами Товариства та відповідними українськими й чужоземними науковими установами й окремими особами. В продажу книжка майже зовсім не пішла. Рецензії на неї появились у варшавському органі «Наша Бесіда» 1926 р. ч. 6 та празькому «Slovansky Pehled» 1926 ч. 5. Видання першого тому Праць обійшлося Товариству приблизно у 18.000 корон чсл., які лягли на Товариство боргом. Завдяки чсл. допомозі цей борг було покрито. Але брак коштів у Товариства унеможливив дальніше видавництво. Крім Праць пізніше було видано лише 4 річних справоздання, але вони вийшли вже літографським способом.

Від початку ж свого засновання Товариство поклато й основу своєї власної бібліотеки, але вона до ширших розмірів не розрослася, складаючись майже виключно з тих книг, що дісталися Товариству по жертвова або шляхом обміну від різних установ і окремих осіб. Бібліотека Товариства складається переважно з книг історичного змісту.

Помимо своєї біжучої роботи, що полягала головнo в упорядженні наукових засідань, Історично-Філологічне Товариство виконувало також і функції науково-організаційні та репрезентаційні. На цьому полі Товариству припадають також дуже поважні заслуги. Виявилася ця діяльність в участі Товариства або окремих його членів на різних наукових конгресах та святочних чи ювілейних засіданнях. Особливо треба згадати всеслов'янський з'їзд географів та етнографів і український науковий з'їзд. На всеслов'янському з'їзді географів і етнографів, що відбувся у Празі в червні 1924 року, заступник голови, проф. Ол. Колесса, в імені Товариства виступав з привітанням, а на самому з'їзді робили доповіді такі члени Т-ва — Дм. Антонович, Л. Білецький, Ол. Колесса, В. Сіцінський, В. Тимошенко, Л. Чикаленко та В. Щербаківський. В-осени 1924 року Т-во було запрошено до участі в організаційній праці по підготовці всеслов'янського з'їзду філософів. Для українського наукового з'їзду, що провадив свої праці в Празі між 3 і 10 жовтня 1926 року, Товариство підготувало план поділу з'їзду, намітило проєкт організації під час з'їзду виставок книг, географічних мап то-що. Крім того доручило своїм членам організацію підсекцій на з'їзді, а під час засідань члени Товариства в поважному числі виступали з своїми доповідями.

Історично-Філологічне Товариство брало також участь у різних урочистих ювілеях українських наукових установ і окремих діячів, а також присвячувало й свої засідання видатним культурним подіям. З перших треба особливо згадати п'ятидесятилітній ювілей Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, двадцятиліття поетичної творчості О. Олеся, двадцятип'ятиліття культурної діяльності п.-о. Августина Волошина, п'ятидесятиліття громадсько-наукової праці проф. Хв. Щербини, семидесятиліття проф. Ів. Горбачевського, семидесятиліття проф. Дм. Яворницького, шестидесятиліття акад. М. Грушевського, семидесятиліття акад. Дм. Багалія, двадцятип'ятиліття літературної діяльності В. В. Дорошенка. Окремими засіданнями з спеціальними докладами Товариство визначило такі події: двадцятип'ятиліття літературно-наукової діяльності проф. Дм. Дорошенка, сорокаліття науково-громадської діяльності акад. Ст. Смаль-Стоцького, сорокаліття літературно-наукової та громадської діяльності проф. Ол. Колесси, семидесятип'ятиліття проф. Т. Масарика, акад. К. Харламповича, 150-ту річницю зруйнування Запорожської Січі. Крім того були присвячені засідання пам'яті акад. М. Сумцова, Г. Г. Павлуцького, М. Костомарова, П. І. Прокоповича, Т. Гартнера, В. Доманицького, О. Русова, проф. В. Завітневича, В. Гнатюка, С. Голубева, П. Куліша, і Фр. Палацького. Останнє відбулося 25 травня 1926 року на пам'ятку 50-х роковин смерті славного чеського історика і слов'янина. Після засідання Товариство ін сокрете разом з українським Академічним Комітетом відвідало пам'ятник Фр. Палацького над Влтавою й поклато там вінки.

Всі ці ювілейні засідання відзначалися певною урочистістю. Особливо

теплий і сердечний характер носили засідання, що в них брали участь самі ювілянти, а ювілей ректора Українського Університету в Празі, проф. Ол. Колесси, на який вислали своїх заступників і привітання всі високі школи та наукові заклади й товариства Чехословащини, а також багато провідних діячів політики, літератури й мистецтва, перетворився в українське культурне свято репрезентаційного характеру.

Та найвидатнішою була ініціатива й праця Історично-Філологічного Товариства по утворенню Українського Академічного Комітету, який було організовано в кінці 1924 р. по докладу члена Товариства, проф. Ол. Шульгіна, на тему «Організація українських наукових сил та Ліга Націй». Український Академічний Комітет об'єднує усі українські високі школи та наукові Товариства Чехословащини, а також де-які подібні ж заклади й з-по-за ЧСР, як Наукове Товариство ім. Т. Шевченка у Львові, Український Науковий Інститут у Берліні й др. Український Академічний Комітет до 31 травня 1926 року функціонував при Історично-Філологічному Товаристві, як його автономний орган, і тільки пізніше відділився від нього й став цілком самостійною установою. Завдяки енергії й рухливості своїх керівників — голови проф. Ол. Колесси та генерального секретаря проф. Ол. Шульгіна — ця організація від початку розвинула жваву й успішну працю, нав'язавши перш за все близькі стосунки й співробітництво з Coopération Intellectuelle при Лізі Націй.

Протягом усьох п'яти літ існування Історично-Філологічного Товариства на чолі його стояла президія в тому самому складі: голова — проф. Дм. Антонович, заступник голови — проф. Ол. Колесса, секретар — проф. В. Біднов. На річних зборах звіти президії що-року викликали ширшу подяку й признання Товариства та закінчувалися перевибом президії на новий рік. Під умілим провідом своїх керівників Історично-Філологічне Товариство протягом п'яти років провадило в тяжких і несприятливих умовах еміграційного життя досить помітну й дуже корисну наукову працю. Між його членами утворився моральний зв'язок, спільність інтересів і наукове співробітництво. Своєю діяльністю й наслідками її Товариство вплине не один блискучий рядок в книгу українського національно-культурного відродження, а в історії української еміграції йому, безперечно, буде належати почесне місце.

О. Наріжний.

Відкриття Української Громади в Білгороді.

(Лист з Югославії).

До недавнього часу українська еміграція в Югославії мала тільки одну організацію, яка в ті часи, коли про яку-небудь українську організацію у Білгороді не було що й думати, почала своє життя у головному місті Хорватії — Загребі. З часом, як обставини змінилися на ліпше, у Білгороді відкрилася філія, а ще пізніше й сама центральна перейшла до Білгороду, а нагомисць у Загребі і Новім Саді відкрилися філії.

Ця організація під назвою «Просвіта», як я вже зазначав, повстала у тяжкі часи, і тому, як по своєму статуту, так і по своєму завданню не могла обслуговувати всіх потреб нашої еміграції. З часом появилися нові можливості, поширювалося поле діяльності і життя вимагало створення нової організації, яка більше відповідала б часу і сучасним потребам деякої частини нашої еміграції в Югославії, а зокрема у Білгороді.

Та мабуть ще минуло б чимало часу, а справа лишалася б по старому, коли б теперішня управа «Просвіти» своєю діяльністю не примусила б де-кого з членів цього загатою благодійного товариства на рішучі кроки, спрямовані до оборони нашої національної ідеї. Не маємо тут місця для опису всіх тих небажаних і непріємних подій, які в останні часи відбулися в «Просвіті». Скажемо лише коротко, що, через зловживання управою

свої сили та безоглядність поведіння до членів, котрі боролися проти запламування українського обличчя цього товариства, членів, які колись чинили головний склад і душу «Просвіти», ця організація почала що далі набирати все більше і більше «малоросійський» характер. Базуючися на аполітичності т-ва, управа почала ледве чи не загулювати рота тим, хто боронив національну справу, а натомість дивилася крізь пальці чи «не знала» про те, що за кулісами товариства ведеться акція федералістів про захоплення «Просвіти», якої єдиної української організації в свої руки.

Спробувавши різні засоби боротьби, але не маючи успіху, бо на перешкоди стали з одного боку управа г-ва, а з другого — створена за короткий час «малоросійська» більшість, — група членів відсунулася від участі в житті г-ва й приступила до створення нової організації — «Української Громади» у Білгороді. На зборах, що відбулися 23 вересня ц. р. було прийнято статут Громади і обрана Управа в такому складі: голова — п. д-р Г. Шевчик, заступник — п. М. Тумир, секретарь — п. В. Андрієвський, скарбник — п. М. Микош і бібліотекар п. М. Хляченко. До Ревізійної Комісії обрано: п. п. М. Кагана, О. Демиденка і Л. Паганця-Лебідя.

Не зважаючи на добрі зв'язки у міністерстві внутр. справ, минуло досить часу й прийшлося побороти чимало перепон і навіть інтриг з боку «землячків», поки Управа Громади нарешті дістала затвердження статуту. Приходиться дивуватися самопожертвуванню де-яких членів, які без огляду на тяжке матеріальне становище, дали значні сум грошей на святочне впорядкування відкриття Громади. Наслідком чого 10 листопаду с. р. увечері відбувся скромний, але приємний банкет, на якому крім членів присутніми були і гості, а між ними треба одзначити п. Заніповича — секретаря міністра внутр. справ, п. д-ра Кортиця, Рихтерича — інспектора міністерства внутр. справ і п. Голія — шефа кабінету міністерства соціальної політики. Від філій г-ва «Просвіта» у Загребі та Новому Саді, від укр. гуртків на провінції, а також і від де-яких приватних осіб Громада у цей день одержала телеграми та сердечні привітання.

Є де-які вигляди на те, що в скорому часі по взірцю білгородському створяться Громади і в других містах Югославії, а в першу чергу у Великому Бегкереку та Скоплю, де вже ведеться підготовча праця.

Щастя Боже на доброму шляху.

В. А.

3 міжнароднього життя.

— Недужий англійський король. — Білгород і Загреб.

Тяжко занедужав англійський король. Хоріс він уже кілька тижнів. і коли Бог дасть йому сили видужати, довго ще не зможе він повернутися до своїх многотрудних обов'язків. Тому для виконання поточної королівської праці встановлено спеціальний комітет що складається з архієпископа Кентерберійського, королеви, двох синів короля та голови ради міністрів, як то наказує зробити в таких випадках стародавній англійський звичай.

Зміна особи на королівському троні для сучасної Англії не грає начеб-то жадної ролі. Англійська політика, зовнішня і внутрішня, одзначається не особою монарха, а складом парламенту і програмою першого міністра держави, які в свою чергу виявляють не стільки себе і свій час, скільки історичні тенденції розвитку англійського народу, так ясно і так пластично оформлені, що їх видно простим оком, що до них начеб-то можна рукою доторкнутися.

А втім уже перші звістки про небезпечну недугу короля Джорджа V глибоко сколихнули англійським товариством, всіма верствами його і то

в цілому світі, де тільки живуть британські громадяне. Занепокоєння тривога обхопили цілий англійський нарід. Натовпи бідних і багатих, жінок і чоловіків та дітей, денно і ношно, з сумом і надією, мовчки, чекають біля Б'юкінгемського палацу звісток про хід королівської недуги. Симпатії до хворого монарху розлилися в людських серцях тихими хвилями і першою своє почуття і добрі побажання вислала королеві соціалістична Labour Party.

Чим пояснити цей факт? Особою короля, популярністю людини? Почасти це так. Закордоном мало знають Джорджа V. Це тиха і скромна людина, що ніколи ніде і ні в чому не висувається наперед, виконуючи і творючи лише те, що вважає він волею народа, хто б не предклав йому цю волю для виконання. Ні консерватори, ні ліберали ніколи не мали жадної причини скаржитися на нього, а робітничка партія, побувавши у влади і попрацювавши з ним, винесла резолюцію, що король — довершений джентльмен. А такого роду похвала — найбільша, яку може собі побажати англієць, хоч би й королівського роду (треба до речі зазначити, що таку саму похвалу од Labour Party дістав і старший син короля, що зараз досяг рекорду в подорожі, поспішаючи на звістку про хворобу батька до Лондону із Центральної Африки). До того ще Джордж V для всіх англійців був зразком доброго батька, такого ж чоловіка і совісного працівника, — риси, які завжди були в найбільшій пошані серед англійців. В усіх менших і більших вчинках свого життя Джордж V поводив себе, як добрий англієць. За жінку взяв собі англійську панну Мері Тек, прибрав собі англійську фамилію замість неанглійського прізвища своїх предків; в часи ірландської повстанчої бурі із спокійною мужністю поїхав до Дубліну, спричинившись тим до остаточного мирного залагодження цілої справи, а за великої війни був постійним гостем у солдат на передових позиціях, діставши там почесну ознаку — стрільну рану. — Про все це мало хто знає за межами Англії, бо Джордж V був рішучим противником якоїсь реклами, але англійці знали та обдарували свого короля симпатією і популярністю. — Справжня людина на справжньому місці, — характеризували вони його своїм улюбленим прислів'ям.

Але персональні моменти цілого пояснення дати не можуть. Треба шукати їх в другому, а саме в тих функціях, які належать королеві в складній системі англійського державного ладу. Ця політична система, як відомо, з давнього часу стала зразком для наподоблення на європейському континенті та й у цілому світі. Дбають наподобити її республіки, бо ніде так не затвердився демократичний лад, як в Англії; наподоблюють її і монархи, там де вони ще залишилися, як в скандинавських країнах, Голандії, Бельгії, і тим змінюють становище своє. Та повного наподоблення ніде не переведено (хіба що в Сполучених Штатах, але це така сама англійська культура) і переведено бути не може. В Англії можна взяти її принципи, але не її державну систему, бо система ця виросла не теоретично, а ціла в дрібницях своїх виросла з англійського ґрунту, вся вона покоїться на англійських історичних традиціях.

У цій системі король, що його якихось специфічних прав не можна наче-б то з вогнем в руках вишукати, грає велику роль. Од нього нічого не залежить, він нічого не рішас, зв'язана навіть ціла родина його; ще на цих днях Балдвін заборонив принцеві Уельському, майбутньому королеві, летіти аеропланом до хворого батька, і той послухав його, хоч і не належить до дуже слухняних людей. А втім король в цілій державній системі — немов шкворінь у возі. Годі його чимсь иншим заступити, щось инше поставити на його місце, бо не можна буде возу зрушити з місця, і стане ціла колосальна державна машина. У Сполучених Штатах таким шкворнем став президент, але для того довелося йому надати такі королівські права, яких позбавлений англійський король, та й можливим в Америці це було тому, що вона — однородна й одноманітна країна, що примістилася вся на одному континенті. В Англії це вже давно стало неможливим, Кромвель в XVII ст. був останньою спробою цього, а тепер про це просто й думати годі.

Особливо про це не можна думати тепер, після того як на наших очах англійські домнії перетворилися в абсолютно самостійні держави, в чо-

рашня Британська Імперія стала Британською Спільною народів, своєрідною частковою Лігою Націй. Англійський король лише фактом особи своєї, — як король Англії, Ірландії, Канади, Австралії, Зеландії, Південної Африки то-що, єдиний формальний зв'язок між цими окремими, цілком суверенними державами. Це вже не королівська функція, а щось зовсім спеціальне, особливий винахід англійського політичного генія, демократична спадщина посада, аналогія для якої марно було б шукати в цілому світі. І ця нова королівська функція означилася, виросла та перейшла у чинність за часи королювання Джорджа V, злившись з його особою та з рисами його характеру, як людини. На випадок, не дай Боже, його смерті, це була б перша зміна людини, призначеної для виконання цієї нової такої складної і делікатної функції, яка до того ще не встигла обрости скільки будь давньою традицією, що так необхідне для англійського життя. А такі зміни не можуть, явна річ, переходити інакше, як в супроводі внутрішнього непокою та тривоги, і то тим більше, що з нею зв'язано надто великі інтереси не тільки англійські, але й світового масштабу.

* * *

Свого часу на цьому місці наведено було елементи перманентної кризи югослов'янської держави, що так трагічно зазначилася стрілами в парламенті та смертю од них лідера хорватських селян Степана Радича і кількох його прихильників. З літа політичне становище королівства Сербів, Хорватів та Словінців не поліпшилося, і десятилітній ювілей молодій державі пройшов у супроводі бурхливих антиурядових, навіть антидержавних маніфестацій у столиці Хорватії.

Як відомо сучасна Югославія складається з восьми різноманітних частин: 1) властива Сербія, 2) Македонія (набута за війни в 1913 р.), 3) Чорна Гора (окреме князівство до війни), 4) Боснія-Герцоговина (до війни австро-угорський протекторат) 5) Далмація (австрійська провінція з хорватським населенням), 6) Словінія (австрійська провінція з словінським населенням), 7) Войводина (угорська провінція з сербським населенням) і нарешті 8) Хорватія (до війни автономна частина Угорщини). Усі ці частини століттями жили відокремлено під впливами різних політичних культур; різняться й релігійно, бо належать до трьох різних вір: православної, католицької, та магометанської. Треба було великої політичної мудрости, законодавчої та адміністративної обережності, щоби спрямувати всі ці роз'єднані частини до державного злиття, заснованого на добрій волі та на інтересах усіх громадян. Замість того, їх, так мовити, безоглядно було кинуте до одного централізаційного горна, в надії, що вони там злиються якимось самі.

Винні в тому, може, не стільки люде, скільки політична система та зв'язана з нею психологія, що панували в старій довоєнній Сербії. Жорстоку завірюху великої війни винесли на своїх плечах з цілого наведеного вище населення майже виключно самі воли — серби, бо всі інші стояли по боці центральних держав аж до кінця катастрофи. Треба їм віддати справедливість: потерпіли вони за війни більше ніж хто інший, виявили мужність і відданість національно-державній справі, як рідко хто це зробив в історії. Честь об'єднання цілого сербо-хорватського племені в новій державі належить майже виключно їм — сербам старого королівства.

Але що національну заслугу сербські політичні діячі використали трохи, так мовити, «по балканському». На чолі державного сербського апарату, на протязі майже двадцяти літ перед війною, за час цілої війни — стояв лідер сербської радикальної партії Пашич. Назва майже всіх балканських партій нічого не говорить ні на користь, ні проти самої партії, бо всі вони там об'єднані більше вождями та інтересами ніж якимись принципами. Балканські партії лише тепер, як це видно на прикладі Румунії, починають підійматися до європейського рівня. Радикальна партія в Сербії не була винятком. Радикалізму в ній було мало, але був вождь, що безперестанно стояв у державній кермі, була сила державних та інших посад, що доставалася до рук партійних людей. Ново-набуті провінції збільшували число посад і силу впливів, і це вирішило питання про державний лад нового

королівства. Югославія стала централізованою країною, як того хотів, в інтересах своїх та своєї партії, старий, тепер уже небіжчик Пашич.

Треба зазначити при тому, що повної єдності політичної думки вже й тоді не було. Проти проєкта Пашича перед конститувантою стояв цілком протилежний проєкт його противника, теж уже небіжчика — Протица, заснований на яскраво федеративних началах. Як здається, й верховна влада, себ-то сам король — схилився до проєкту Протица, але Сербія країна конституційна і король не завжди може зробити те, що хотів би.

Ця основна помилка дає тепер свої наслідки і викупається кров'ю. Аби виправити становище, популярний в Югославії король Александр ще літом покликав до влади свого роду сторонню людину представника третьої, малої числом, народності, словінця аббата Корошеца. Здавалося, що йому, католикові, відомому словінському патріоту ще з австрійських часів, відповідно легше буде знайти дорогу до порозуміння з хорватами. Але мабуть це призначення спізнилося. Бо не видно, щоб Корошец, мав якийсь точний план і метод. Досі принаймні він не зміг, хоч і робив багато спроб, ні погодитися з хорватами, ні встановити якийсь хоч тимчасовий *modus vivendi* між Білгородом та Загребом.

А тим часом, чим далі, криза все більше загострюється. Із політичної площини вона вже перекинулася до економічної й фінансової та дуже несприятливо відбивається і на міжнародних відносинах королівства. Усі югослав'янські діла паралізовані, а позичка в тридцять мільйонів фунтів стерлінгів, складена і договoreна в Лондоні ще весною, припинена *sine die* — безтерміново. А мала вона йти на такі важливі і neodкладні державні справи, як стабілізація югослав'янської валюти та відбудування національної індустрії. Спробував виявити Корошец і так звану тверду руку, призначивши до Загребу губернатором військову людину, що досі практикувалося лише в незамиреной Македонії. Але ця спроба запровадити військово-поліційний режим викликала велике обурення і протести серед хорватського населення. А що ще гірше — це призначення може відбитися й на персональному авторитеті короля, що досі був незайманим і в Хорватії, де вірили, що король своєю особистою інтервенцією зможе зладити в добрий спосіб цілий конфлікт.

В останній момент, в сербських урядових колах повстала думка радикальної реформи самих основ державного ладу Югославії. Повернулися до відкинутого конституцією, вказаного вище проєкту Протица. Згідно з цим проєктом, Югославія мала б перетворитися в федеративну державу, що складалася б з п'яти автономних частин, а саме: 1) Північна Сербія та Войводина, 2) Південна Сербія з Македонією та Чорною Горою, 3) Боснія-Герцеговина, 4) Хорватія і Далмація і 5) Словінія. Кожна частина мала б політичну автономію з окремим парламентом на чолі. Скептики однак вважають що цей проєкт відновлений запізню. А по тому: 1) з ним не схоче замиритися велика частина сербів, бо федерація означала б для них колосальну втрату посад і впливів, а 2) хорвати уже пішли далі, бо деякі хорватські політичні кола говорять про повну незалежність Хорватії (утрупування з дружиною Степана Радича на чолі); другі ж готові замиритися лише або на персональній унії (спільна династія), або на формулі подвійної монархії на кшталт колишньої Австро-Угорщини.

Як воно стане, скаже майбутнє. Сьогодні ж югослав'янська криза виявила ще раз гаччо, що розчах нації, коли він дійшов до певного ступня, годі виправити тими чи іншими міністерськими змінами, або якимись адміністративними заходами. Лікування мусить бути глибоким, як і сама криза.

Observer.

З преси.

В ч. 2431 «Руль» повідомляє, що д-р Крамарж в Брно виголосив велику промову в справі, «російського питання», в якій між иншим не забув згадати, як і завжди, і про Україну. На цей раз україноідний доктор, забувши про «Малоросію», зовсім таки серйозно заявив, що

«немає більшої загрози Росії і слов'янству, як українське питання в тій формі, якої воно починає набірати».

Всупереч тому, що свого часу законний уряд Чехії визнав Україну, д-р Крамарж ще й тепер переконаний, що

«більшість чеського народу не бажає появи ще одної страшної проблеми в слов'янстві — проблеми української».

Через що питає читач? З яких серйозних мотивів? Невже питання справді стоїть таким чином, що або Чехія, або Україна, а обидві разом існувати не можуть? Із слів д-ра Крамаржа виходить, що дійсно так.

«Чеський народ не може мати страху від великої і сильної Росії, ми в більшій степені ніж інші потребуємо Росії сильної і могутньої, бо в ній заложено забезпечення нашого байбутнього».

Так от в чому чеський патріот бачить силу свого народу, своєї держави: в існуванню могутньої Росії, яка, очевидно, набравшись сили і смаку, ковтнула б не лише Україну, Польщу, а й заявила б свої претензії на «ісконно русских людей» Підкарпаття. Доводиться тільки дивуватися, до чого зводиться чеський патріотизм д-ра Крамаржа. З логічними висновками цього інтересного погляду між иншим не криється і сам д-р Крамарж, коли закінчуючи свою промову, каже:

«без Росії, без національної і слов'янської Росії, наша міжнародня позиція буде завжди ненадійна і нестійка. Наші інтереси тісно зв'язані з російськими. Ми — авангард слов'янства і Росії в серці Європи».

А ми гадали, що Чехія стоїть сама собою!

* * *

Ризька газета «Сегодня» в одному із останніх чисел листопаду надрукувала інтерв'ю з п. Гр. Немим, в якому подано вражіння одного із тих, що покинули совітський «рай». Не можемо не одмітити де-яких моментів із згаданої замітки, тим більше, що людина, що їх подає до загального відома, не є українцем.

Які настрої царюють по тому боці «добра і зла», що кидається у вічі звичайному обивателеві, не причасному до переведення в життя «світової революції»? Ось уривок про Одесу:

«Зараз життя у нас в Одесі нічне — вулиці освітлені «во всю», нічні хвости стоять за хлібом, м'ясом, яйцями, маслом, молоком... Та що й казати: хвости за підмегками... І це в Одесі, де великі шкряпні заводи. Це на Україні — житниці російській. Та й не на одній Україні. Ми проїхали Росію з півдня на північ, а погім на захід. Всюди так: сум і страх перед поворотом 18-19 років, з голодом, хелодом, тифом, смерт'ю...».

Не будемо спинятися на детальних описах переїзду цього втікача, але не можемо не одмітити характерного і надзвичайно інтересного оповідання одного з тих багатьох, що там терплять під совітським режимом і що краще од нас знають місцеві умови, знають і відчувають тамтешні настрої. На запитання п. Немого, «чим все це кінчиться?», — втікач нервово одповів:

«Як чим кінчиться? Та революцією, новою революцією, звичайно! Хіба це не зрозуміло? Окремі селянські повстання, забастовки по містах, і навіть погроми вже були, і зараз єсть... А тепер буде революція. Про це голосно не говорять, але про це всі знають, відчувають, що иншого виходу немає. Особливо на Україні. Так. Тепер революція почнеться не на півночі, не Москва, Петербург, не «Великоросія», а Україна перша почне революцію. Це я вам говорю, не як «ширий українець», ні. А так повинно бути. Аджеж большевизм прийшов до нас із півночі. Україна з ним боролася. Як би не «білі», що не зрозуміли народ, «червоні» нас не подолали б. І це знають усі. А ненависть до большевизма, до комунізма залишилася. Тепер всі бачать, що багату Україну обертають у збіднілу, голодну «Великоросію», хотять і українців, як і всю Росію, зробити рабами, поневолити назавжди. Цього не буде! Україна повстане першою, а за нею підійметься Дон, Кубань, Кавказ... Останньою повстане «Великоросія»...»

Влучне обивательське опрeдeлення тої рiзницi двох протилежних психологiй, двох нацiональних характерiв, двох етничних типiв. І це в устах — звичайного втікача звідти, що не вважає себе «українцем».

Проречисті слова, яскравий доказ неможливого для Росії майбутнього.

* * *

До нас дійшло перше число тижневого часопису українців в Хінах — «Далекий Схід», що почав виходити з 30 вересня с. р. Газета видається двома мовами — українською та російською, щоб ознайомити з нашою справою тих, хто не знає української мови. У вступній статті редакція пише:

«Більш півсотні тисяч українців знайшло тут (в Хінах) працю, кусок хліба, свою в більшості гірку долю.

«Ось так в цілому світі, де живуть українці, твориться велика праця для добра України. Скрізь працюють, будують українське життя.

«Тільки тут, на Д. Сході усе мовчить, неначе заворожене. Дивно

стає людині, що бачила тут перші часи визволення й буйний розвиток українського життя, а зараз бачить тільки руїну, непробудний сон, чує глибоку тишину».

Згадавши про оживлення національної роботи у інших народів, редакція продовжує: інші

«усе мають: свої організації, свої школи, свою пресу і т. д. А ми? За виїмком малого гурта організованих у двох товариствах, решта — мертве поле. Не дивлячися на велику нашу кількість, ми стоїмо найнижче серед усіх народів. Сумно, пресумно, але далі так бути не може».

І щоб того не було, щоб оновити життя півмільйонної маси української людности в Хінах, газета закликає всіх земляків до об'єднання, до праці, стоячи на ґрунті української державности і пам'ятаючи гасла:

«Українцями бути перш усього! Україна вище всього! — ось наша програма».

Бажаємо далекому собратові успіху в розпочатій ним, такий потрібній і своєчасній, роботі та довгого віку.

* * *

В харбинській «Зарі» ч. 279 з 15 жовтня с. р. знаходимо дуже цікаву розмову з проф. Головачевим, одним із найвизначніших лідерів сибірського краєвого руху. Спинившись на ідеї утворення самостійної сибірської держави, яка знаходить собі де далі все більше прихильників, професор в самостійницьких змаганнях Сибіру знаходить паралель з українським рухом:

«Зараз єсть досить точні відомості, що пробиваються у всю закордонну пресу, про те, як росте український рух. А це стверджує і факт концентрації совітських військ на території України під виглядом маневрів».

«З погляду сибірської ідеї, в дану хвилию, до українського руху відношення повинно бути найсприятливіше, бо, стоячи за відділення Сибіру від сьогоднішньої Москви на основі чисто національних, економічних і навіть патріотичних міркувань, сибіряки цілком розуміють, що і на Україні можуть діяти ті самі стимули».

«По суті сибіряки вбачають певну паралельність з ними в тих ідеологічних силах, що діють там».

І ми з погляду української ідеї можемо тільки привітати змагання до самостійности Сибіру. Ці змагання з одного боку ослаблюють Москву і полегчують тим визволення України, а з другого — од того мають тільки виграти життєві інтереси українського населення, що масами компактними сконцентровано в різних землях Азії.

* * *

В резолюції пленума ЦК ВКП(б) читаємо:

«Дзернова проблема, надмірний брак чорних металів, будівельних матеріалів, товарний голод взагалі і проблема резервів, велике відставання експорту, переважно через те, що випав із його ск'яду хліб, отже, — й відставання імпорту, — нарешті, проблема зміцнення валюти — такі найголовніші ділянки господарчого фронту, що на них слід звернути особливу вагу». («Пр. Пр.» ч. 275 з 27. X).

Справді, великі «досягнення» за десять літ совітського господарювання. І заперечити товаришам цього «голоду», «браку», цієї господарської руїни не можна; адже все це стверджує найавторитетніший орган їхньої партії.

***

Останніми часами людності на Україні, яка вже, здається, мусила звикнути до всякого горя й лиха, в печінках сидить нова кара єгипетська — черги.

«Черги у кооперативі — це найболючіше питання, що хвилює робітників. Тов. Власов (із Дніпропетровського), т. Карандо (із Сум), тов. Каноненко (з Дніпропетровського) заявляють, що робітник та його дружина витрачають в черзі не менше 3-4-х годин. По багатьох місцях черги біля кооперативних крамниць займають цілі квартали. Тов. Вороненко (Херсон) та Бучинський (Зінов'ївське), заявляють, що були навіть нещасні випадки в чергах». («Ком. ч. 277 з 29. XI).

Отже робітникам до 7-родинного робочого дня, яким так пишаються комуністи, ро-дня треба ще додати 3-4 години «обов'язкової» праці в чергах.

**

Ще з дрібниць совітського життя. Київський губернатор Войцеховський вважає:

«що годі мріяти про «былое величие» Київа, як розподільного центру. Свою вагу, як торговельний центр Київ втратив і про це думати не треба. Що-до великої індустрії, Київ не може провадити свою власну політику, яка-б не була пов'язана з політикою та планами всього Союзу. У нас нема передумов для належного розвитку важкої індустрії». («Пр. Пр.» ч. 273 з 24. XI).

Знищення економічного значіння Київа — це безперечна «заслуга» совітської влади. Підірвати Київ і позбавити його ваги в економічному життю України — входило в її плани. «Былое величие» української столиці не до смаку сучасним господарям України, що оглядаються тільки на Москву.

**

З доповіді того самого Воцеховського довідуємося про цікаві деталі будівання нового вокзалу в Київі:

«Він каже, що закладини були давно, але асигнування на будівництво невеликі. Був варіант, що вокзал коштуватиме 15 мільйонів карб., коли давали на будівництво асигнування по 500.000 карб. на рік, то виходило, що новий вокзал ми мали б через 30 років, коли він може буде й непотрібний, а будуть потрібні ангари для аеропланів». («Пр. Пр.» ч. 273 з 24. XI).

Історія взагалі характерна для всіх большевицьких планів та їх виконання. Щоб якось вийти з того закутка, в який забилися, — вирішили переробити й скоротити всі проекти так, щоб вокзал коштував 7.500.000 карб., але щоб можна було б його кінчити протягом 3-х років. Чи будуть і ці гроші в свій час, так само певности немає, але що певне — то це те, що збудований по переробленим планам вокзал знову в недовгим часі не зможе задовольняти потреб Києва.

* * *

З совітського господарства:

«В одному селі Мелітопільської округи є зсипище Союзхлібу, на утримання якого за 2 місяці витрачено 1038 карб., а цей пункт не заготовив жадного фунта хліба». («Пр. Пр.» ч. 274 з 25. XI).

Добре працює совітський апарат!

3 широкого світу

— В англійському парламенті на запит про вживання отруйних газів віце-міністр закорд. справ Локер-Лампсон відповів, що досі лише 6 держав ратифікували протигазовий протокол; решта ж, в тім числі і Німеччина, ще остаточної ратифікації протоколу не дали.

— На виборах до самоврядувань в Чехословаччині всюди перемога зосталася на стороні опозиції.

— В Колумбії, в провінції Магданела з огляду на страйк робітників на бананових плантаціях і випадки бунтів та грабунків оголошено стан облоги.

— В Парижі в палаті депутатів відбулися під головуванням президента палати Буїсона засідання Виконавчого комітету міжнародного міжпарламентарного союзу.

— Вийшов 5-ий том англійських «Документів про причини війни».

— Протягом перших трьох місяців 5-го року плану Дауса (IX-XI 1928) з 539.437.185 зол. марок, переведених на рахунок союзників, внесено: Франції — 273 мільйони, Англії — 124 мільйони, Італії — 38 міль., Бельгії — 27 міль., Америці — 20 міль.

— Англійський журнал «Модерн Транскрипт» виражував, що тунель під Ляманшем може бути збудований протягом 5 років і обійдеться в 950 мільйонів дол. Завдяки йому залізничний пробіг Париж-Лондон можна буде робити протягом 2 год. 45 хв.

— Лідер англійської робітничої партії Макдональд прочитав у Парижі лекцію про досягнення і завдання своєї партії.

— Підписано німецько-естонський торговельний договір.

— В Токіо відбулася врочиста церемонія закладки «франко-японського Дому». На ній були присутні офіційні представники Франції та Японії, а також численна публіка.

— Конгрес німецької партії центру в Кельні обрав президентом партії проф. каноника Кааса.

— Коло Труа у Франції знайдено могилу бронзового віку; на кістякові жінки, що був у цій могилі, знайдено речі жалоби та багато прикрас.

— Норвезька преса і наукові інституції заклали фонд імені Амудсена; гроші мають піти на продовження дослідів великого мандрівника.

— У Вашингтоні відкрилася конференція американських держав, метою якої є вироблення проєкту арбітражного договору по-між цими державами.

— З приводу річниці смерті австрійського наслідника Рудольфа австрійські газети подають нову версію цієї таємничої смерті, а саме ніби Рудольфа убив в Мейєрлінзі архикнязь Іоган, позбавлений потім князівства і відомий під прізвиськом Орт.

— Декретом совітського уряду скасовано посади політичних комісарів при армії.

— Софійський університет надав болгарському королеві Борисові титул почесного доктора природничих наук.

— В Каїрі арештовано агентів Комінтерна, що недавно прибули туди з Москви. Найдено гроші і прокламації.

— В Ангорі підписано турецько-швейцарський договір арбітражу.

— На півдні Сибіру між річками Читальгач і Кандос найдено 9 сел і 6 хуторів досі невідомих нікому. Населення складається із старовірів, які говорять мішаною слов'янсько-татарською мовою. Їхнє життя знаходиться в стані, як воно було на Московщині в 17 віці. Вони не мають найменшого поняття про зміни на світі за останні 3 століття. Російська академія посилає спеціальну комісію для обслідування цієї області.

— Грецький уряд постановив відсвяткувати в 1930 році століття грецької незалежності.

— Грецький парламент прийняв закон про створення верхньої палати-сенату, який буде зложений з 92 членів на основі прямих і пропорційних виборів.

— Результати парламентських виборів в Румунії вже вказують на повну перемогу нового уряду Маніу, який буде мати дев'ять десятих місць.

— Кількість безробітних в Німеччині на I. XI виносить 1.030.000 душ.

— Еспанський уряд вислав до Гібралтару спеціальну комісію обслідувати можливість проведення під ним тунелю.

— В Будапешті відкрилася Інтернаціональна Конференція товариств авторів, композиторів і видавців.

— В Алжирі в долині Арлал між Бені Абес і Коломб-Бешаром вбито повстанцями ген. Клявері, що інспектував цю округу. Разом з ним вбито двох старшин і двох козаків. Решта ескорти під командою сина його відбилася від банди, хоч всі учасники експедиції були сильно зранені.

— Бувший франц. міністр фінансів Клоц вийшов з сенату і відданий суд за рострати чужого майна і фальшування векселів.

— Демісіонував фінляндський кабінет міністрів Суніли, що складався з аграріїв.

— Згідно з докладом делегата Франції на Вашингтонській конференції авіонавтики виходить, що по розвитку сітки повітряних комунікацій Німеччина займає перше місце, Франція — друге, Америка — третє.

— 15. XII відкрилося радіо-телефоничне сполучення Париж-Мексико.

— Прокт бюджету стверджений франц. палатою має прибутків — 45.415.131.743 фр. — видатків — 45.369.183,966 фр. Цей бюджет в цілому прийнятий 13. XII 460 голосами проти 120 і негайно переданий на затвердження сенату.

— Національна рада князівства Монако, що з 1911 року набула законодавчі права, з огляду на конституційні тертя з головою держави подалася з протестом колективно до демісії.

— Міжнародній Юридичний союз кінчив свою 6-ту сесію у Парижі і виніс низку постанов що-до кодифікації міжнародних норм та уніфікації національних прав.

— Міжнародня комісія уніфікації статистичних методів закінчила свою працю складенням проєкту конвенції, яку вже підписало 23 держави.

Хроніка.

3 великої України

— Десятилітній ювілей УАН. — Рада УАН ухвалила виділити спеціальну комісію для організації святкування 10-тирічного ювілею Академії. Ця ювілейна комісія впрацювала видавничий план до ювілею. Буде видано збірник «Десять літ наукової діяльності ВУАН» на 25 друкованих аркушів. Збірник буде прикрашено портретами дійсних членів ВУАН з короткими біографіями. Скорочене видання цього збірника видадуть мовами: російською, англійською, французькою та німецькою. Так само кількома мовами намічено видрукувати популярний ювілейний провідник ВУАН по Києву, його околицях та по установах ВУАН. Для робітників та селян буде видано летучку на мовах української та російської «Роля ВУАН у культурній революції». («Пр. Пр.» ч. 276 з 28. XI).

— Упорядкування хати біля могили Т. Шевченка Шевченківський Комітет вирішив упорядкувати хату, що стоїть біля могили Шевченка. Її оздоблять чорним дубом та паленою сосною, а в середині влаштують музей за проєктом, випрацьованим Дорошківичем. За цим планом в одній кімнаті будуть виставлені експонати, зв'язані з шануванням пам'яті Т. Шевченка, в другій — що ілюструватимуть перебування Т. Шевченка на Київщині, а в третій буде влаштована виставка ілюстрацій до творів Шевченка та виставка різних видань «Кобзаря». («Пр. Пр.», ч. 270 з 21. XI).

— Проєкти пам'ятника Т. Шевченкові. — З 15 грудня по 1 січня у Києві відбудеться виставка проєктів пам'ятника Т.

Шевченкові та проєктів упорядкування могил поета. («Пр. Пр.» ч. 270 з 21. XI).

— Увічнення пам'яті українських діячів. — На клопотання Музею Українських Діячів «окрикном» Київщини за значне меморіальними таблицями будинки, де жили В. Антонович та М. Лисенко. («Пр. Пр.», ч. 270 з 21. XI).

— Капелакобзарів. «Наркомос» вирішив організувати капелу кобзарів, яку справу до переведення доручено п. Хоткевичеві в Полтаві. Поки що відкривається властиво річна студія, яка через рік має перетворитися в капелу. «Наркомосом» на цю справу асигновано 10 тис. карб. («Комун.» ч. 271 з 22. XI).

— Побутовий музей. — Етнографічна Комісія УАН організовує побутовий музей, де, за допомогою кореспондентів, зберуть речі культурного вжитку (народна медицина, прикраси, забавки, витвори народного мистецтва і т. и.). Початок цього музею поклали збірки С. Терещенкової, Ф. Кошельника та І. Куліша. («Пр. Пр.» ч. 272 з 23. XI).

— Інститут проєкування нових шахт. — В Харківі організовано Всесоюзний Інститут проєкування нових шахт в Донецькому басейні. («Пр. Пр.» ч. 271 з 22. XI).

— Україна платить дефіцит сов. Молдавії. — Дефіцит по бюджету Автоном. Молдавської республіки ВУЦВК відніс на рахунок державного бюджету сов. України («Изв.» ч. 280 з 2. XII).

— Дитяча «радіо-кон-

ф е р е н ц і я ». — У Києві 18 листопаду відбулися міські дитячі збори, на яких обговорювалася справа радіофікації. («Пр. Пр.» ч. 267, з 17. XI).

— Вокзал у Києві. — З докладу голови Київського окружконкому на окружному з'їзді професійних спілок у Києві виявляється, що вокзал у Києві при совітських кредитах на 500.000 карб. може бути готовим тільки через 30 літ, бо вартість будови с 15 міль. карб. Отже, щоб скоріше збудувати вокзал — місцева київська влада зробила інший варіант проекту вокзалу дешевший усього на 7.500.000 карб., але ніби Комісаріят шляхів погодився на те, щоб цей дешевший вокзал збудувати за три роки («Пр. Пр.» ч. 273 з 24. XI).

— Протекціонізм на сов. біржах праці. — На Київській біржі праці за півмісяця констатовано 31 випадок протекціонізму («Пр. Пр.», ч. 271 з 22. XI).

— Як большевики турбуються безробітними. На Київщині, напр., не дивлячися на те, що на допомогу безробітним було асигновано з місцевих коштів таку малу суму, як 650 тис. карб., безробітним було видано усього 300 тис. карб., на Харьковщині замість 650 тис. карб., — 350 тис., на Миколаївщині — замість 175 тис. карбов. — тільки 50 тис. карб. («Комун.», ч. 268 з 18. XI).

— У к р а ї н і з а ц і я. — Не зважаючи на неодноразове відсування строків українізації совітського апарату на Україні, справа українізації ще досі знаходиться в примітивному стані. За матеріалами спеціального обсліду народного комісаріату робітничо-селянської інспекції справу українізації гальмує певне «русотпство» деяких елементів, «недбайливе, а подекуди й негативне ставлення до українізації керівних окремих установ».

З перевірених «наркоматів» най-

гірше українізовано Наркомфін й Наркомпраці. Не кажучи вже про те, що по урядах скрізь чути російську мову, в Наркомфіні навіть листування з деякими окрфінвідділами провадиться по російськи.

На периферії становище з українізацією також цілком незадовільне. На Шепетівщині, напр., бланки й штемпелі на паперах українські, а наради й розмови в урядах з відвідувачами відбуваються по російськи.

По установках Дніпропетровщини навіть і цього немає, там і бланки усі надруковані російською мовою. На промислових підприємствах Дніпропетровського фактично українізації жадної майже немає. На 1649 службовців на заводі ім. Петровського та Леніна лише 4 службовці мають першу категорію та 169 — другу. Керівники заводів зовсім не володіють українською мовою. Інакше воно звичайно й не може бути при переведенню українізації польшевиками лише «про чужо око». Що значить, напр. така директива правління тресту «Південьсталь» своїм заводам — «Что же касается перевода на украинский язык внутреннего делопроизводства и счетоводства, то от этого надо воздержаться...» («Комуніст», ч. 277 з 29. XI).

— Окружна комісія українізації виявила надзвичайно незадовільний стан українізації совітського апарату в «Донвугіллі».

З 1309 службовців тресту — 262 чолов. ще жадного разу не склали іспиту. Майже все листування в тресті провадять російською мовою. На російській мові видаються накази, обіжники й т. д. Серед інженерів знання української мови рідке явище. По деяких відділах службовці скаржаться, що їм важко оволодіти українською мовою, бо ніхто під час роботи нею не розмовляє.

Але ще більше від того. В маршайдерському відділі адміністрація заборонила листування українською мовою. Відділ паливного господарства торік перейшов на укр. мову, але цього року діло-

водство знову переведено на російську мову, бо керівники укр. мови не знають. («Комуніст» ч. 266 з 16. XI).

— Перевірка українізації на Мелітопольщині виявила, що тільки 3,5 відс. всіх працівників сов. установ округи добре опанували укр. мову. Виявлено формальне ставлення до українізації. Є й такі між комуністами, як напр. секретарь «укрколгосп» секції, що відповів перевіроючій комісії: «українська мова не зовсім обов'язкова, бо всіх мов, що є на Україні, знати не можна» («Комуніст» ч. 274 з 25. XI).

— Коли кореспонденти сов. часописів хотіли поговорити з робітниками копальні «Червоний Профінтерн» про положення у них справи українізації, секретарь «Партколективу» і завідувачий «агітпропу» явилися й заявили кореспондентам, що вони забороняють їм «тут займатися етим делом», бо «ми тут хозяева». Це добрий приклад до комуністичного «сприяння» українізації.

Одна із співробітниць на тих же шахтах кореспондентам сказала. «Як то раніше почали наймать на українізацію, я було взялась за український язык, а тепер что то затихло и я бросила его изучать» Або: «у нас по украински говорят только в шутку, а если говорят о чем либо серьезном, то только по русски» («Комуніст» ч. 265 з 15. XI).

— Осінь сівба. На 1 листопаду озимина на Україні засіяна тільки на 90 відс. проти сов. плану («Пр. Пр.» ч. 272 з 23. XI).

— Колгоспи на Україні. 18.000 колгоспів на Україні об'єднують 3 відс. усіх селянських господарств («Комун.» ч. 268 з 18. XI).

— Селянський терор. У с. Блажовці, Козятинського району від підпаду згоріло господарство активного селянина. Боячися переслідування з боку селян сам селянин покинув село. («Пр. Пр.» ч. 272 з 23. XI).

— В селі Ярославки, Вчерайшанського району, забито через вікно члена сільської ради — «активіста» («Пр. Пр.» ч. 274 з 25. XI).

— В селі Захарівці селяне підпалили господарство комуні «Червоної Зоря». Пішов дощ, згоріли встигла лише велика скирда соломи в 3.000 пуд. («Комуніст» ч. 269 з 2 XI).

— В с. Валках, Київського району, забито голову сільради («Комун.» ч. 270 з 21. XI).

— В с. Милованці, Кубанського району пострілом через вікно поранено члена сільської ради й районного виконавчого комітету — Ганну Бужову («Комуніст» ч. 276 з 28. XI).

— В Краснокутському районі на Харківщині протягом двох тижнів забито голову комітету незаможників в Козіївці, пострілом через вікно забито уповноваженого в Каплунівці, забито міліціонера у Валковій («Комун.» ч. 276 з 28. XI).

— П'яцтво між робітниками при більшовиках. На електро-механічному заводі «ДЕЗ» в Харкові по деяких цехах заводу після получки не виходить на роботу до 20 відс. робітників. В цей час збільшується кількість браку та нещасних випадків. П'яцтво на заводі що далі усе збільшується. Доходить до того, що деякі робітники п'ють на заводі під час роботи. Члени завкому подають в цьому відношенні приклад. Один з членів завкому і голова охорони праці — комуніст — дуже часто приходять на роботу п'яний. Будучи п'яним він висипляється на заводі в приватному помешканні у знайомих, а тим що його шукають, наказує відповідати, що він «у місті», або «в наркомпраці».

— На шахтах Боково-Хоустальської рудоправи п'яцтво надзвичайно поширено. Не говорячи уже про комуністів, п'ють навіть піонери. Як правило, після «получки» не виходить на роботу значна частина робітників і похмляється по 3-5 днів. Скільки ж днів тоді вони працюють? Через п'яцтво

шахти в 1925-26 році не довирили 23 відс. виробничої програми, а минулого року навіть 37,8 відс. тобто 2.753 тис. пудів вугілля. Вечерами по шахтерських селищах б'ють вікна, ламають столи, зачіпляють прохожих на вулицях. П'яні хулігани улаштовують буквально облогу жіночих казарм, де живуть робітниці, й добираються до цих казарм з московською лайкою. Бійок між п'яними буває 70-80 денно («Комуніст» ч. 269 з 20. XI).

— Робітнича совітська дисципліна. ЦК гірняків України звернувся із закликом до всіх гірняків УССР підняти видобуток вугілля. В закликові говориться що в першому місяці нового господарського року 1928-29 в Донецькому басейні уже не виконано програму по видобутку вугілля, як і по продуктивності праці. Самим більшим злом, говорить у відозві, за останній час це є недостатня трудова дисципліна. Нормальну роботу зривають часті прогули, неекономне витрачання матеріалів, неуважне обходження з машинами й струментом. Робітники не слухають розпоряджень інженерно-технічного персоналу. Кінчається відозва зазначенням, що поліпшення матеріального стану робітників можливо лише при умові збільшення видатності праці і тому ЦК гірняків звертається до робітників із закликом виконати програм, піднявши трудову дисципліну й видатність праці («Изв.» ч. 268 з 18. XI).

З українського життя.

— Свято Стороженка в Берестю. Приватна укр. школа ім. Ол. Стороженка в Берестю врочисто святкувала 54-ті роковини смерті українського письменника і патрона школи Ол. Стороженка. Після служби Божої відбувся літературний ранок. На свято завітало багато просвітян — батьків і дітей («Укр. Громада» ч. 49).

— Відкриття «Сільського Господаря» — 2-го грудня в Луцьку відбулися організаційні збори філії «Сільського Господаря», на які зібралось по-над 50 членів майже виключно селян. Після гарної промови посла Остапа Луцького було обрано управу Т-ва («Діло» ч. 273).

— Кооперативні курси. В Берестю розпочалися кооперативні курси, на які прибуло з ріжних повітів Полісся і Підляшшя 34 особи. Лекторами є працівники місцевих укр. кооперативних і культурно-освітніх установ. Курси влаштовано старанням Укр. Кооперативного Банку в Берестю («Укр. Громада» ч. 49).

* * *

— Ювілей проф. К. Студинського. 2 грудня Наукове Т-во ім. Т. Шевченка у Львові врочисто відсвяткувало ювілей проф. К. Студинського. На свято приїхали із сов. України голова «Українки» Озерський і делегат УАН п. Савченко. Совітський уряд був представлений львівським совітським консулом Лапчинським. На академії виглошено було реферати проф. Свенціцького, Городинського, Тершаківця, зачитані були численні привітання та депеші, а на кінці промовляв і сам ювілянт. У вечері відбулася спільна вечеря («Укр. Голос» ч. 50).

— Заборона концертів в честь М. Шашкевича. Управа гімназії «Рідної Школи» в Чорткові захотіла улаштувати концерта в честь М. Шашкевича по селах Чортківщини, але дозволу на це від влади не дістала («Діло» ч. 273).

— Заборонено збірку на укр. інвалідів на Станіславщині («Новий Час» ч. 149).

Газетні звістки

— Проти большевицький терор. — В с. Воловиці на Київщині забито комуніста Малого.

— В Юзівським районі селяне, батько и син Поклонські, зробили замах на голову «сільради» комуніста Ситенка («Руль» ч. 2445).

— З Ростова над Доном подають, що селяне напали на комсомольця Корнельчука і тяжко його поранили.

— В селі під Ставрополем селянина забито сількора комсомольця Михайловського.

— В Покровському селяне забили двох незаможників. Місцеві комсомольці вимагають розстрілу вбийників і конфіскації їхнього майна («Сегодня» ч. 531).

— Збігці, які перейшли з України до Бесарабії, оповідають, що минулого тижня протибольшевицький рух набрав великих розмірів. На Поділлі селянське повстання носить кривавий характер. Щодня приходить до сутичок між селянами і частинами червоної армії, якою командує ген. Леплевський («Час» ч. 51).

— Хліб. «Сегодня» ч. 330 подає, що селяне на Україні рішили хліба не продавати. Коло 80 % хліба не помолочено і лежить в скиртах.

З життя укр. еміграції

У Франції.

— Другий концерт С. Вербицької та В. Ємця відбувся в суботу 15 грудня с. р. в Парижі в салі «Comédie des Champs Elysées». Як і на першій, цікаве і артистично збудоване початкове слово п. Вербицької, звернене до присутніх, про українське мистецтво, про кобзарське «скрема» та про

Україну взагалі викликало живий інтерес в публіці, що складалася в переважачій більшості з чужинців. Наш відомий бандуриста В. Ємець виконав кілька сольних номерів, що мали колосальний успіх («З українських степів», «метелиця» — власна фантазія на народню мелодію В. Ємця, та «Карпатські танки»). Багато точок із спільного виступу С. Вербицької та В. Ємця довелось повторювати. Оплески лунали, як грім. Після того, як і минулий раз С. Вербицька виконала кілька каталонських пісень під акомпанімент роялю за яким була відомо ма піяністка Жінієсті Брісон.

Вже після першого концерту з'явилися в паризькій пресі гарні рецензії про виступ і співачки С. Вербицької і бандуриста В. Ємця. На концертах було багато представників паризького музичного світу, які вітали і здоровили виконавців і пропагаторів української музики.

Успіх перших виступів дав вже наслідки. В лютому мають відбутися ще два концерти, вже в більшому театрі, а згодом будуть концерти в Швейцарії.

Приємно з гордістю одзначити успіх як нашої пісні, так і славу її виконавців.

— Україно-Кавказький Клуб «Незалежність» в Парижі одновив свою діяльність влаштуванням вечірки, що відбулася в суботу 15 грудня в салі на авеню Монеспан. Багато народу — представників об'єднаних ідеєю Клубу іацій — провели мило час аж до ранку. Треба побажати, щоб такі вечірки влаштовувалися частіше.

— Українська колонія в Моншанен на своїх загальних зборах, що відбулися 9 грудня с. р., прийняли резолюцію протесту проти погрому у Львові, що стався 1 листопаду с. р. Разом з тим вона зібрали на користь потерпілих 65 фр., які і надіслали на редакцію «Нового Часу».

В Польщі

— Напередодні скликання емігрантського з'їзду в Польщі. В кінці грудня б. р. передбачається тут скликання 2-го делегатського з'їзду української політичної еміграції. Програму з'їзду згідно з ухвалою наради представників української політичної еміграції з 24-25 вересня мин. року, має обняти такі точки: 1) Відкриття з'їзду, 2) Обрання президії з'їзду, 3) Вшанування світлої пам'яті Голови Директорії і Головного Отамана Військ УНР — С. Петлюри, 4) Доклади на тему — сучасне політичне становище, його тенденції і перспективи боротьби за державну незалежність України, 5) Справоздання Українського Центрального Комітету про діяльність за минулий час та його грошове справоздання, 6) Справоздання ревізійної комісії, 7) Організація укр. еміграції в зв'язку з досвідом минулого часу, 8) утворення укр. загально-еміграційного національно-громадського центру, 9) моральна дисципліна та еміграції й суд чести, 10) організація укр. підприємств, 11) Кошториси укр. установ та їх фінансування, 12) Обрання членів Укр. Центр. Комітету і Контрольної Комісії.

Делегати на 2-ий Делегатський з'їзд укр. політичної еміграції в Польщі мають бути обрані на підставі норм, які рівно ж ухвалила згадана нарада. Норми ці наступні: 1) Кожен 50 українських політичних емігрантів, що прибувають на загальні збори, вибирають одного делегата, 2) надвишка поверх 50-ти дає право на обрання другого делегата, коли вона перевищує 25 осіб 3) кожна окрема група, що має в своєму складі від 20 до 50 українських політичних емігрантів, має право на обрання одного делегата, 4) кожна група укр. політичної еміграції, в місці осідку якої організовано Відділ Укр. Центр. Комітету, хоч би кількість політичних емігрантів, що належать до Відділу не досягла 20, має право на обрання одного делегата. 5) Окремі групи менш від 20 осіб, для обрання деле-

гата, з'єднуються шляхом з'їзду в одному пункті так, щоби кількість осіб, що беруть участь в з'їзді була вистарчаюча для обрання делегата.

Загальні збори укр. політичних емігрантів для обрання делегатів на 2-ий делегатський з'їзд відбуваються у всіх осередках укр. еміграції в один день — 23 грудня б. р.

Як видно з вищенаведеного, найширші кола укр. політичної еміграції в Польщі матимуть можливість вислати своїх представників на 2-ий делегатський з'їзд, а оскільки кинемо ми оком на порядок денний наради з'їзду, то побачимо, що містить він в собі багато моментів, над котрими представники нашої еміграції на з'їзді муситимуть поважно зупинитися. Такі питання, як організація укр. еміграції як створення загально-емігрантського національно-громадського центру, як будова підстав для поліпшення економічного добробуту нашої еміграції, як справи Укр. Центр. Комітету — вимагатимуть від посланців на з'їзд надзвичайно поважного ставлення і тверезих та добре продуманих кроків. Коли глянемо на минуле, коли перегорнемо одну за другою сторінки історії останніх років перебування нашого на еміграції у Польщі, — величність праці переведеної нашою еміграцією під керівництвом і при допомозі Укр. Центр. Комітету, стане перед нашими очима.

2-ий з'їзд не буде лише ревізією цих наших здобутків на чужині, він мусить поставити нові віхи, по котрих піде життя нашої еміграції в Польщі.

— Організаційні збори «Клубу Прометей у Варшаві». 7 грудня б. р. відбулися у Варшаві організаційні збори нової організації, яка заслуговує на широку підтримку нашого громадянства, а повстання якої належить щиро привітати. Цією організацією є — «Клуб Прометей у Варшаві». Ставить він своїм завданням зближення на тлі культурному і товариському емігрантів з України,

Азербейджану, Грузії, Криму, Кубані, Північного Кавказу, Туркестану та народів тюрко-татарської національності з-над Волги та Криму.

Відчиняючи збори, голова організаційного комітету проф. Р. Смаль-Стоцький коротко пояснив завдання клубу «Прометей», висловлюючи свій жаль з приводу того, що серед зібраних на організаційні збори клубу немає одного з його основоположників бл. пам. проф. Ахмеда Саліката, одного з представників Північного Кавказу, який кілька місяців тому помер у Варшаві. Збори вшанували його пам'ять вставанням. Проф. Смаль-Стоцький крім того змаював перед присутніми короткий життєпис покійного, а представникам Північного Кавказу висловив співчуття з приводу втрати, яку вони понесли в особі покійного.

Після затвердження протоколу організаційного комітету, збори перейшли до вибору президії, до якої обрано: проф. Р. Смаль-Стоцького — головою та п. Базяка — секретарем. Слово було дано п. Киркиченкові, який зreferував і відчитав присутнім статут «Клубу Прометей», затверджений польською владою. В імені організаційного комітету клубу голова склав перед загальними зборами справоздання з дотеперішньої праці організаційного комітету, підкреслюючи, що ідея заснування «Клубу Прометей» у Варшаві, ініціатором якого являється п. Базяк, який недавно прибув із Франції, де він приклав багато праці при творенні клубу «Незалежність», знайшла у Варшаві велику прихильність. Вже на перших організаційних зборах клубу була представлена ціла еміграція зазначених вище народів сходу Європи, яка однодушно висловила спільні погляди на спільні інтереси та стремління народів сходу Європи і констатувала пекучу потребу й konieczність тіснішого їх об'єднання.

До Управи клубу обрано проф. Р. Смаль-Стоцького — головою, п. Салакая і Ренілі Мустафа бея — заступниками та п. п. Базяка, Ісхакі, кн. Казбека, В. Сальського,

Сулеймана та П. Сулятицького — членами. Запасовими членами обрано — п. п. Гозіяшвілі, А. Кундуха і Теперекулі. До ревізійної комісії обрано — п. п. Байтугана, Сікору і Чечелашвілі — членами, та п. п. Імназе та Л. Чикаленка — запасовими.

Слід зазначити, що при виборах Управи клубу, як зазначено про це в його статуті, узгляднюється засада представництва в Управі кожної нації, які входять в склад клубу, що й знайшло своє повне відбиття у виборах цієї управи.

Після виборів голова торкнувся плану праці клубу, який учасники зборів в дискусіях всебічно доповнили, приймаючи на увагу статут та реальні можливості. А треба зазначити, що затверджений вже владами статут дає широке поле для діяльності клубу, який користується всіма правами, які належать правній особі, починаючи від набування й продажу рухомого нерухомого майна, зятягнення позичок і т. н. та кінчаючи влаштуванням докладів, вечірок, викладів, концертів, вистав, екскурсій, організації бібліотек, читалень, шкіл, дитячих садків, інформаційних бюро, ріжних добровільних підприємств, видавання газет, журналів і т. н.

Коли взяти на увагу ту однодушність, яка панувала як в працях організаційного комітету, так і на організаційних зборах і те зацікавлення, яке будить собою повставший клуб серед місцевої еміграції поодиноких народів Сходу Європи, — то належало б очікувати від клубу «Прометей» його швидкого розвитку й всебічної активної діяльності.

— Українське видавниче товариство у Варшаві. Занепад діяльності «Українського Видавничого Т-ва» при Укр. Госп. Академії в ЧСР та переїзд багатьох його членів до Польщі після закінчення згаданої високої школи, а з другого боку відсутність та потреба подібного осередку на еміграції у Польщі — викликали низку заходів в напрямку заснування видавничої інституції

у Варшаві. Першим кроком у цьому напрямі було видавання у Варшаві силами молодого громадянства — «Спілкою Інженерів та Техників Укр. Емігрантів у Польщі» фахового періодичного органу — «Вістей Спільки». Слідуючим кроком є заснування «Українського Видавничого Т-ва у Варшаві». На заг. зборах з 22. XI с. р. постановлено зареєструвати Т-во при Укр. Центр. Комітеті у Варшаві, обрано президентом в складі голови — інж. Л. Биковського, заступника — інж. П. Сікори, секретаря — інж. С. Ільницького, він же скарбник та технічний референт; намічено план діяльності на ближчий час.

Т-во являється як по складу учасників, так і ідейно засадничо продовжувателем Укр. Вид. Т-ва у Подєбрадах, яке передчасно завмерло по незалежним від нього обставинам. Тому воно буде додержуватися методів його праці та носитиме наразі ідентичний характер. Т-во видаватиме свої публікації літографовано, накладом в 100 прим. і розміром до 3-х аркушів вісімки кожна. В своїй діяльності матиме на увазу передовсім несення піонерської служби обслуговування фахових укр. кол у всіх напрямках знання.

Заснування Т-ва зустріло прихильне відношення як з боку громадських установ, що приобіцяли свою матеріальну та моральну допомогу, так і з боку авторів, які зголосили низку рукописів — оригінальних праць та перекладів.

Матеріальні можливості дозволяють що-місяця випускати одну книжку, а кількість членів, що зголошуються до Т-ва та прихильне відношення до новозаснованої культурної інституції з боку Укр. Центр. Комітету у Варшаві дають надію, що йому пощастить в скорім часі виконати не менш корисну працю для розвитку укр. культури, як його попередникові у Подєбрадах.

Адреса Т-ва: inz. Z. Bykowski. Podwale, 16 m. 15. Varsovie. Pologne.

— Р е ф е р а т Б. Монке-

в и ч а. 6-го грудня с. р. в Укр. Клубі в Варшаві відбувся реферат п. Бориса Монкевича, темою якого був «Зимовий похід чорних запоріжців». Зупинившись над значінням Зимового походу в укр. визвольній боротьбі, референт підкреслив, що реферат свій присвячує тим лицарям зимового походу, «що серед ворожого або байдужого народнього океану відходили з Любаря і Чарторії в холодну і мрячну далечинь на зустріч невідомому майбутньому, прикриваючи, стигнувшими від холоду руками, останній вогник нашої державности». Зупиняючися далі докладно на боях під Смілою, Золотоношею, Вознесенськом, Бізюлою, Тульчином та М'ясківкою, референт відкривав перед слухачами одну за другою чудові сторінки нашої новітньої військової історії, повні героїзму, самопожертви, глибокого патріотизму та подиву гідної сили духа.

— В Українському Клубі у Варшаві. 9 грудня с. р. в салі Т-ва Вчителів середніх і вищих шкіл — відбулися вже другі в цьому сезоні вечорниці Українського клубу у Варшаві. На вечорницях п. Чикаленко виголосив коротенький реферат, а п. М. Липовецька і Н. Жураківська досить успішно виступали з співом українських пісень.

В Югославії

— Українська пісня по радіо. 19 листопаду с. р. радіо-станція у Загребі передавала концерт хору в супроводі струнної оркестри під орудою п. П. Недзельницького. Програму концерту складався з українських та російських пісень. З українських пісень було виконано: «Ой, ти Боже милосердний», «Гей, нуте хлопці» та «Заповіт» Шевченка.

— Пам'яті Марії Загірньої. 20 листопаду с. р. Укр. Т-во «Просвіта» у Білгороді організувало вечір, присвячений

дам'яті, недавно домерлої укр. письменниці Марії Загірньої, дружини Бор. Грінченка. Вечір складався з відчиту про життя та діяльність письменниці та з читання її творів.

— Українська Громада у Білгороді. У Білгороді зорганізувалася «Українська Громада», статут якої затверджено міністерством внутр. справ. На черзі засновання Українських Громад по інших більших містах Югославії, які мають з'єднатися в Союз Українських Громад в Югославії.

В Німеччині

— В Українськiм Науковiм Інститутi в Берліні 14 грудня с. р. з нагоди 150-тиліття з дня народження творця українського роману Квітки-Основ'яненка відбулися два доклади на укр. мові. — 19 грудня с. р. д-р В. Залозецький зробив виклад на тему «Східно-європейська барочна архітектура, особливо на Україні».

— Забута могила. У черновецькому «Часі» находимо таку новинку: «В північній частині Берліна — Тегель — в затишній закутині, в гущавині дерев, ховається греко-православний цвинтар. Тут знайшли приюті, яких доля закинула на чужину і не судила їм вернути на рідну землю, між свій нарід. Десятки рядів нараховують сотки давніх і свіжих могил. В однім зі свіжих ще рядів — занедбана, опущена могила. Ледве відбивається від землі, осіла, розсунута, без всякого сліду відвіщення. Для нікого мабуть не цікава, неначе суворя судьба пімстилася, всіх підвернула. І думки насуваються, кого ховає тут чужа земля і чиї тайни життя скриває на віки ця забута могила? На кресті над опущеною могилою напис: «Nikolaј v. Wassilko 21. III. 1868 † 2 VIII 1924». Як відомо наш покійний діяч оженився вдруге з німкою, кабаревою артисткою, якій

записав усе своє майно. Це стало приводом до процесу його доньок з мачухою за спадщину.

— «Українське Академічне Товариство» в Берліні заснувалось при «Українському Науковому Інституті», якого діяльність виявляється, між іншим, також влаштуванням прилюдних викладів. Перший виклад відбувся дня 16 листопада. Референт д-р Д. Оляничин говорив про «Повстання Б. Хмельницького 1648 р. як епохальну подію в історії Східної Європи», при чому порівняв наше повстання з сучасним політичним станом у Західній Європі та означив його як започаткування на сході і півночі епохи, аналогічної до тої яка того самого року закінчилася Вестфальським миром, з закінченням трицятилітньої війни. Дня 5 грудня відбувся виклад інж. О. Батя п. з.: «Польський травневий переворот в історичній перспективі». Референт спробував вияснити сучасний політичний стан Польщі на підставі аналізу історичного розвитку соціальних відносин на території бувшої польської держави.

(«Діло» ч. 276 з 12. XII).

Бібліографія

— «Лисичка—Сестричка» та «Зайчик—Побігайчик». Щойно вийшли з друку дві нові книжечки казок О. Білоусенка накладом Львівського видавництва «Світ дитини». Одна книжечка «Лисичка-сестричка» має 144 сторінки, друга «Зайчик-побігайчик» — 70 сторінок. Обидві книжечки надзвичайно старанно видані і зброшюровані і як гарненький, чепуренький подарунок для дітей, заслуговують як найбільшого поширення серед малих читачів. Автор в передмові каже, що він багато переслухав і перечитав байок та казок про лиса та зайця звів їх до купи і подає читачам на розвагу і в науку. І дійсно, ці книжечки прекрасна і розвага, і наука, і для дітей, і для старших.

Перед нами переходить все життя лиса і зайця, від момента народження до кінця живота. Всі пригоди, які трапляється пережити цим звірятам, — це все ті казки і байки, які вже існують про цих звірів і які автор підібрав і систематизував так, що вони начеб складають історію з життя одного звіра зайця чи лиса, про яких в книжечках оповідається.

В текст дуже влучно і до речі повставлювано багато віршів і байок, які як самоцвітами прикрашають оповідання. Ці вірші й байки — це все твори кращих наших письменників: Олеся, Глібова, Руданського, Щоголіва, Франка, Грінченка, Гнатюка. Мало не кожне оповідання ілюстровано малюнком В. Цимбала, малюнком стилізованим, простим і тому мабуть дуже близьким для дитини.

На жаль, в обох книжечках єсть багато орфографичних помилок, чого особливо треба уникати в книжках для дітей. Багато такої галицьких провінціалізмів, які, розуміється, належать не авторові, а редакторові (прокидаєсь, ти даш, чому не їш, найшся і багато инш.). Але такі чужі для звиклого до доброї мови українського вуха вирази являються начеб-то якоюсь легкою зовнішньою іржою, яка не просякає самого тексту книжечок і яка в 2-му виданні мусить бути відкинута. І не зважаючи на це, мова в обох книжках відзначається рідкою красою, легкістю, мальовничістю. Це чиста народня мова, додержання якої в творах для дітей являється особливо цінним.

З. М.

ДО ПЕРЕДПЛАТНИКІВ

.....

Редакція «Тризуба», беручи на увагу стабілізацію французької валюти і цін друку з одного боку, а з другого боку — певні зміни в відношеннях франка до закордонних валют, знайшла можливим піти на зустріч своїм передплатникам з зниженням передплати на тиждень на 1929 рік.

З м і с т.

Париж, неділя, 23 грудня 1928 р.—ст. 2.—С т. С і р о п о л к о.—60-ти літній ювілей Товариства «Просвіта» у Львові—ст. 5.—С. Ч е р е п и я 17 і 1,7—ст.10.—В. К о р о л і в. С т а р и й. До тих, що мають сумління—ст. 14.—В. Л е о н т о в и ч. Лубні—ст. 17.—С. Н а р і ж н и й. 5 літ діяльності Українського Історико-Філологічного Т-ва у Празі—ст. 19. — В. А. Лист з Югославії — ст. 26.—O b s e r v a t o r. З міжнародного життя—ст. 27. — З преси — ст. 31. — З широкого світу — ст. 35. — Х р о н і к а З Великої України — ст. 37. — З укр. життя.—ст. 40. — Газетні звістки. — ст. 41. — З життя укр. еміграції — У Франції — ст. 41. — В Польщі — ст. 42. — В Югославії — ст. 44. — В. Німеччині — ст. 45. —Бібліографія ст. 45

В СУББОТУ, 29 грудня 1928 року, о 8 год. у вечері, в ЗАЛІ

«La Maison du Peuple Français»

(Métro: Simplon)

42, rue Hermel, 42, PARIS (18°)

відбудеться вистава п'єси Суходольського

„ХМАРА“

Беруть участь паніі: Крутлякова, Сиротіні, Петрова-Мищукова, Батищева та інші, і пани: Шмалій, Жеребко, Манців, Якимчук, Галаган, Зінь, Лукаш, та інші.

Білети від 5-15 фр.

ТРИЗУБ

тижневик політики, культури, громадського життя та мистецтва; заснований Вяч. Прокоповичем, виходить в 1929 році по старому що-неділі в Парижі при участі тих самих співробітників.

Приймається передплата на 1929 рік.

Нові умови передплати:

У Франції на рік — 80 фр., на півроку — 40 фр., на три місяці — 20 фр., на один місяць — 8 фр., окрема число — 2 фр.

В И Н Ш И Х К Р А Ї Н А Х:

	1 рік.	½ року	3 місяці	1 місяць	окрема число
ЧЕХІЯ	80 к. ч.	40 к. ч.	20 к. ч.	10 к. ч.	3 к. ч.
ПОЛЬЩА	25 зл.	15 зл.	8 зл.	3 зл.	1 зл.
РУМУНІЯ	500 левів	300 л.	150 л.	50 л.	20 л.
НІМЕЧЧИНА	12 мар.	6 м.	3 м.	2 м.	0,50 м.
СПОЛ. ШТАТИ П. А. . .	3 дол.	1,5 д.	1 д.	0,40 д.	0,10 д.
КАНАДА	3 дол.	1,5 д.	1 д.	0,40 д.	0,10 д.

У Парижі набувати в книгарні В. Поволоцького, 13 rue Bonaparte, Paris VI.

За кордоном журнал передплачувати й набувати можна у представників «Тризубу»: 1) В Канаді — W. Sikewich, 512 Bannermann av. Winnipeg, Man. 2) В Румунії — Dm. Herodot, Strada Delea Veche, 45. Bucarest. 3) В Чехословаччині — Прага: F. Slodecky, Horni Cernosice u Prahy, Villa Krotochvil. Подєбради — Академія, у п. Лікевича. 4) В Польщі — W. Prychodko, Podwale 16, m. 15. Warszawa. 5) В Спол. Штатах у «Surma Book», 103, Av. A, New York, N. I., U. S. A.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris (V).

Tél. Danton 30-03.

Поштова адреса: Для листів: Boîte postale № 15, Paris (XIII), France.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris V.

Поштова адреса: «Le Trident» («Tryzoub»). Boîte post. № 15. Paris XIII.

Педагог — Комітет.

Адміністратор: Іл. Косенко.

Le Gérant: M-me Perdrizet.